

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

163

657

Allmänna Sektionen

Tidskr.
Sv.

N:o I.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNER.

... from sounds to things ...

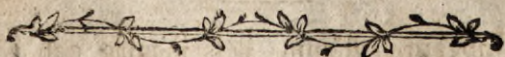
POPE.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,

1792.

Det arbete, hvaraf en början härmedelst öfverlämnas Allmänheten, är egenteligen en fortsättning af den redan utkomna skriften: *Läsfning för Landtmän*, har samma Utgifvare och samma ändamål, och är endast til tittel, form och plan något förändradt. Sedan flere anonyme Författare genom redan inlände Afhandlingar försatt Utgifvarne i itånd, at omfatta flera ämnen, och då arbetets förra tittel gifvit anledning til den allmänna tankan, at det exclusift syftade på Landtbrukets förbättring; har man trots, at tittelns förändring vore passande och nödvändig. Äfven har man ansett arbetets utgifvande i smärre häften, hvilka följa tätt på hvarandra, såsom det lämpeligaste för upplysande litteraira skriftväxlingar. I hvilka delar hufvudplanen är förändrad och utvidgad, kan Läsaren, af sjelfva arbetets innehåll, säkraft urskilja. — Man tror sig af goda skäl kunna vänta alla deras berägenhet och biträde, som nitälska för Svenska Fäderneslandets feder, upplysning och välfstånd, och man skall bemöda sig, at efter förmåga leda Allmänhetens uppmärksamhet på alla de föremål, som äro af vigt för Samhället. De, som vilja biträda med Afhandlingar, behagade låta inlämna dem i Utters boklåda. Vårt Tidshvarf synes redan hafva hunnit den grad af vett och odling, at man ej behöfver erinra Författare om nödvändigheten af et fogeligt skriffätt, och af en noggran åtlydnad af vår Tryckfrihets föreskrifter; samt at vår Allmänhet skall förstå, at lika värdera det ljus som utbredes öfver sedolära, vitterhet, vetenskap och näringar.

Om

SVENSKA TRYCKFRIHETEN.

*Försök at beståmma des nu varande
lagliga grånsor.*

I. §.

Behofvet af et sådant försök.

En fullkomlig Lag är kan hända ej mer möjelig än all annan fullkomlighet. Det bevisar åtminstone at lagar, ehuru goda de må vara, lika som alt annat, kunna behöfva förbättringar. Jag vet väl at det gifves sådana deribland, hvaröfver granskning ej är tillåten, och hvarvid intet annat val gifves, än den ovillkorliga lydnadens. Men en annan sak vore at vilja ombyta en lag til des grundbegrepp och innehåll; at föreslå, vare sig til större eller mindre del, förändring af des föreskrifter; en annan åter, at söka sätta sjelfva förståndet deraf i klarare ljus; at sö-

A

ka

ka nogare bestämma dets mening och tillämpningar, och göra derigenom sjelfva lagen på en gång bättre förstådd och fäkrare efterlefnad.

De som finna vår Svenska Tryckfrihets Lag i behof af någon sådan åtgärd, hafva til äfventyrs mindre orätt än mången straxt torde föreställa sig. Den kortaste erfarenhet, såsom Författare eller Boktryckare, skulle snart, jag är vis på, öfvertyga motfägaren om de bekymmer, hvilka nödvändigt måste födas af en lags ovissa tillämpning, som under några få allmänna rubriker innefattar möjligheten af tusende slags förseelser. Hos nästan alla Folkslag har man känt, mer eller mindre, dessa olägenheter. Et litet stycke sundt förnuft, oförnekligt i sin princip, men vanstaldt genom påtvungna tillämpningar; et litet Philofophiskt joller, förgiftadt genom bigotteriet eller oviljan; et utbrott af känsla för frihet och samhällsrätt, mistydt af harmen eller oförståndet; et uttryck, et ord, ryckt ur sitt sammanhang och derigenom beröfvadt sin oskuld, hafva någon gång varit nog, (eller kunnat vara det) at hota Autor och Utgifvare med det svåraste öde. Hvad den bekante Fransyska Cardinalen sade til en vis Författare: *skrif tre ord på en papperse*

perslapp och jag skall sätta er på Bastillen, var en fanning til äfventyrs icke blott i det fordna Frankrike. Det kunde vara en öfver alt, hvarest Tryckfrihets-lagen, icke nog utredd, nog bestämd, lämnar altför öppet rum åt den villkorliga tillämpningen.

Jag skall bjuda til at förklara mig genom et exempel. Ingenting är i sig sjelf hvarken tydligare eller tilbörigare, än det allmänna naturens bud: *följ rättvisan, förödmäcka ingen!* Men likväl vore ingen lag otilräckligare för alla färskildta fall af den mänskliga sammanlefnaden. Frågan var aldrig där: Är det brottsligt at oförrätta någon? men väl beständigt, huruvida den eller den gerningen verkligen oförrättar den klagande? En Domare med inga närmre föreskrifter än nyfsnämnde Naturens allmänna bud, vore i altför många fall mästare af tillämpningen. Man kan ej neka at ju vår Svenska Tryckfrihets-lag har någon likhet deraf. Den allmänna helgd hon påbjuder för vissa fridlysta ämnen, uplyser lika få litet om hvad som bör kallas eller icke kallas fel deremot, som den allmänna naturs-pligten at följa rättvisan, uplyser gerningarnes dermed enliga eller oenliga förhållande.

Urskillningen i dessa ämnen svårare än man tror. Deraf möjliga missbruk vid rättegångar.

Jag vet väl at det knapt lär gifvas någon af mine Läsare, som icke skall tilltro sig at med fundt omdöme och rättigheten af sin naturliga känsla afgöra huruvida en Författare förbrutit sig eller icke emot de genom Tryckfriheten fridlysta ämnen. Men skulle det ej få förhålla sig at hvar och en dervid merändels föreställer sig blott några vissa, så tydliga fall, at nästan ingen ovilshet derom kan ägarum? Deremot eftersinne man huru litet det är möjligt at alla frågor skulle i detta, mera än i andra samhälls-ämnen, äga denna klara otviftighet; huru många af högsta tvetydighet ofelbart måste upkomma; ja, huru nästan alla nödvändigt måste blifva sådana. Det synes i sanning föga troligt, at någon förnuftig Scribent skulle med val och vilja framställa sig för de vådligaste olägenheter, lika som det visserligen tyckes förutfatta en rar oskicklighet, at sjelf märka lagstridigheten, och icke utplåna de farliga spåren deraf. Man har sedt, jag vet det, någon enda obetänksam med aldeles ohöljda, aldeles up-
fåt-

fåtliga angrepp förolämpa vissa viktiga och fredade ämnen, men detta fall är lika få fällfynt, som alt utomordentligt, i förnuft eller dårskap. I allmänhet väjer väl en och hvar, så långt hans urskillning hin- ner, icke allenast olägenheterna af pu- blikk tiltal, utan äfven den verkliga ne- fan, at utmärkas såsom fiende til lagar och samhälls- ordning. Man kan således med tämlig trygghet förutfatta, at hvar Scribent af vett, om rent förstånd följes, merändels skall finnas lagligen obrottslig; och at om någon förlorar sig, är det an- tingen en sådan, hvars redliga upfat icke tillåtit honom at misstänka tydningarnes mångfaldighet, eller någon, som fastän verkligen innom gränsen af det lofliga, likväl, genom begreppens olikhet derom, anses at hafva öfverskridit den.

Då imedlertid hvarken lagen utfätter denna gräns, eller klara grundsatser för pröfningen blifvit faststälde; då alt följakt- ligen stannar i beroende af vederbörandes naturliga skarpsinnighet, en egenskap i allmänhet, så sparsamt skänkt af naturen, och desutom så ofta förmörkad af pas- sionen; då, säger jag, och under sådana omständigheter, föreställe sig hvar oväldig tänkare det möjliga förloppet af en sådan rättegång, som en gång börjad har sit

mål gifvit, hvilket den måste syfta til, och kanske äfven — — måste hinna. Man föreställe sig, i brist af klar brottslighet, få fällan funnen, denna nödvändiga skicklighet hos Anklagaren at genom följder, dragna af följder, leda meningen åt det håll, hvaråt man har behof at föra den; at genom sammanhangets uplösning, skilja uttryck och satser ifrån deras beroende af hvarannan, skilja dem från det mildare ljus de få af detta beroende, och få styckade, få fonderflitne från hvarandra, få ensamt framtälde, dömma dem i direct förhållande til de granlagaste och viktigaste ämnen. Man lägge dertil denna, skal jag säga, ämbets-princip eller ämbets-vana, hos några publika Anklagare at först fastställa affigten på merändels ganska jäfviga grunder och få derefter förklara meningen genom affigten; at updrifva hvarje likhet af förseelse til den yttersta brottslighet, och at, som det heter, för lagarnes tilfredsställelse, om möjligt vore, skapa brottet, hvaräst det antingen ej finnes, eller påstås undangömma sig. Må ingen vara nog orättvis at anse såsom en Satir på vårt Rättegångsfätt, den målning jag här framstaldt. Jag förklarar uttryckeligen at min affigt är ej denna, och kan ej vara det. Min oskicklighet är ej så stor at jag skulle

le misbruka Tryckfriheten, för at visa dess lagliga gränser. Jag skrifver ej Satirer: jag tror mig skrifva förnuft och sanning: Sanning, nemligen i sin möjlighet, och sådan hon under vissa omständigheter, kunde öfveralt inträffa; icke sådan jag påstår at hon bland oss ännu inträffat.

Men efter at länge hafva hållit ögat fästadt på denna teckning, dömmes man om nyttan eller likgiltigheten af mera bestämde begrepp i detta ämne, utfundne genom Philosophens pröfning, godkände af det allmänna förnuftet, och i kraft deraf, på en gång åtminstone et moraliskt band på Domaren, och för Scribenten sjelf, en tydelig gräns.

Religion, Regeringsform, Sedernas helgd, Medborgares ära och rykte; dessa termer äro tvifvelsutana i sig sjelfve klara och fatteliga: hvar och en fäster dervid ungefärligen de samma begrepp. Men om hvad som verkligen sårar dessa helgade ämnen, eller verkligen icke sårar dem; se derom döma icke alla lika; derom har någon gång strid uppstått (eller kunnat uppstå) icke blott emellan den anklagade och hans anklagare, utan äfven hos sjelfva den tänkande Allmänheten, tiläfventyrs väckt at först merka den påstådda förbrytelsen, genom sjelfva rättegången derom.

*Orsaken til denna skiljaktighet i omdömen,
Vacklande begrepp om Lagbrott af
detta slag.*

Oviljan, hatet, hämden, kunna ofta förfölja oskulden och vara lyckliga nog at dertil finna skimrande skäl. Deraf måste nödvändigt följa en slags menings-strid emellan Orättvifan och Rättfinnigheten. Men det är ej om denna strid och dess orsaker, som jag här talar: En sådan skiljaktighet kan genom ingen begreppets upplysning förekommas. Jag förutfattar tvertom hos Anklagare och Domare det redligaste uppsåt.

I sådant fall synes den vanligaste orsaken til stridande omdömen angående Tryckfrihets-brott ligga deri, at ifraren icke nog åtskiljer den olika beskaffenhet, den olika tilräcklighet af skäl som ursäktar det *Enskildta ogillandet*, från den som nödvändigt bör förutfattas til en *Laglig straffbarhet*.

Denna enda lilla skillnad, är likväl så högst vigtig, at deraf beror, icke allenast alt värde af Lagar i allmänhet, utan all sann upplysnings möjlighet, och med et ord hela det allmänna samhälls-förnuftets trygghet eller slafveri. Hvad jag af denna

na anledning i det nästföljande ärnar fåga, måste anses, icke som påstådda facta, utan blott sålom allmänna möjligheter.

De som vaka öfver lagarnes verkställighet påminna sig tiläfsventyrs, jemväl med bästa affigt, någon gång icke nog, at Lagarne äro gjorda så väl för den ringaste Medborgarens, som för den högsta Magtägandens trygghet; att en sådan trygghet i fråga om brott och straff från hvarje embets-åtgärd nödvändigt utesluter alt sjelf-tycke, alt enskildt godfinnande; och at således intet brott af hvad namn och natur det må vara, bör eller kan förklaras för sådant, utan under vilkor af *de bevis som sjelfva dessa lagar föreskrifva*.

Men bevis äro af tvenne slag: de som styrka at en gerning skett; de som afgöra des brottslighet. Om desse senare talas här.

Låtom oss välja et exempel. Tagom dertil et af de efter Svensk lag otvifvelaktigaste brott: *sjelfva Gudsför/måddelsen*.

Under medgifvande af den antagna meningen at detta verkligen är et brott, i ordets rätta förstånd tagit, och icke snarare blott den uslaste, den ömkansvärdaste af alla galenskaper, kan man visserligen ej annat än ockfå gilla det stränga straff lagen derföre stadgar. Men för at rättvist

straffa et brott, måste man ju också med visshet igenkänna det; det vill säga, med visshet åtskilja det ifrån allt hvad som ej är samma brott; hvad som til äfventyrs blott synes vara det? Dertil fordras då at hafva derom bestämda, klara, oföränderliga begrepp. Det vill ej gå fullkomligt väl an, at flytta brottets gränser, och med dem straffet, längre fram eller längre tillbaka, allt efter som missförståndet och farhågan begripa mer eller mindre illa hvad dem til den anklagades försvar förefäges.

Bestämda, klara, oföränderliga kännetecken på hvad lagen kallar brott i dessa ämnen, — denna fordran är då för den allmänna tryggheten af en obestridelig rättvisa; ty af dem, och genom dem endast kunna Anklagare och Domare hindras at låna lagarne deras egna tillfälliga föränderliga, alltid osäkra meningar; af dem, och genom dem endast, kan den högst nödvändiga skillnaden ändteligen fastställas emellan *enskildt ogillande efter anledningar* och *laglig straffbarhet efter bevis*. Frågas altså: hvem tilhör det at uttaka dessa oföränderligt bestämda kännetecken, dessa evigt gällande bevis om brottsligheten? Hvars rätt, hvars pligt är det at föreskrifva dem? Jag har redan sagt det: *Lagens.*

gens. Den som bjuder straff, den bör ocklå med all tilförlätelig tydlighet utvisa hvad som skall straffas.

Gör nu vår Lag detta? Ja, om hon rätt förstås, om man fastställer hennes mening efter den klara lydelsen af hennes ord; om man ej lånar henne nitets eller sjelfrådighetens (merre affigter, tvert emot alla Lagars stora ändamål, som är at vara et lika tydligt, lika nödvändigt band på alla: Styrande eller Lydande, Domare eller de som dömas. Men hvilka kännetecken utfätter hon då på *Gudsför/måddelsen?* Inga; och det med största vishet. Huru vill hon då at den skall igenkännas? Utantvifvel blott genom sin egen tydliga natur af *klar mening* och *grof skamlöshet*. Ty der Lagarne antaga och måste antaga brottets natur, såsom bestämelig genom intet annat än sin egen tydlighet; der de med goda skäl aldeles inga finare kännetecken utstaka, der gälla ock så nödvändigt blott de för hvart menniskobegrepp, at jag så må tala, uppfallande, oförnekliga och directa; icke de, som under visst hänseende kunna röja en brottslig affigt, och under annat hänseende åter ej röja den: icke de som nitet, farhågan, ömtåligheten, tanke-hasset tycka sig finna; icke de som behöfva slutföljder och de.

deductioner för at utletas, och som kunna genom andra slutföljder och deductioner lika så kraftigt bestridas. Alla dessa kunna til det högsta, blott urfägta det *enskildta ogillandet*; men kunna, utan störrande af all trygghet, aldrig gälla til *laglig straffbarhet*.

En Mahometan, som kallade Mahomet en *Lögn-Prophet*, han *småddade* sin Religion: ingen kan neka dertil. Det är sant at om den stora Muffti funne i en sådan smådelse emot Alcoranen, tillika en Guds-förförmädelse, så *raisonnerade* den stora Muffti visserligen ganska slätt efter förnuftets, men troligen ganska rätt efter sit Lands Lagar. Den grofva tilvitelsen vore direct och påtaglig. All tvistighet, all strid mot och med, vore derom omöjlig. Brottet vore bevist genom sig sjelft, och så måste det vara. Filosofhen brändes, eller spetsades; och det ty verr med all laglig Turkisk rättvisa.

Men om Filosofhen til exempel i stället hade sagt: *Utan tvifvel brukade Mahomet räckårmar större än hela Califatet, större än hela Asien, efter månen stundom passerade derigenom fram och tillbaka*; och den stora Muffti äfven derföre ville låta bränna eller spetsa honom såsom uppenbar Guds förförmädare; och den Turkiska
La-

Lagen vore i detta mål få vis som vår: se då kunde man, tänker jag, enligt all god philosophie visserligen säga honom *Muffti*: at han på et groft fätt mistydde och misfsbrukade den visa Turkiska Lagen; at om han tyckte sig vilja finna en elak affigt i de anförda orden, få kunde någon med en annan blidare vilja, lätteligen tycka sig finna en bättre; at orden i grunden innehålla en ren physisk nödvändighet, och at ingen Physisk Sanning likafom ingen Logisk, någonsin smäddar Naturens Upphofsman.

Jag förutser hvad mina Läsare här emot skola invända. Troligen, lära de säga, vore dock affigten med en sådan anmärkning at förlöjliga det Mahometanska underverket. Sådan är också i fanning min hemliga gifsning derom. Men hvad oemotfägligt bevis har jag för vissheten deraf. Den uttryckeliga ord-meningen är klar och obrottslig: den kunde vara åtlöjets; ja: men den kan också vara enfaldens. Ty om det än skulle fordrats et underverk för at hafva räckärmar större än hela Asien, få var det ena underverket ej svårare än det andra. Hvad således angår den gömda meningen som man vill tro sig finna, få frågar jag: huru kan den vara på en gång gömd och tydlig? på
en

en gång hemlig och uppenbar? på en gång tvetydig och bevislig? Af en dubbel mening, kan man efter förmodan någorlunda sluta til den verkeliga: en sådan förmodan kan göra nog för at med enskild öfvertygelse ogilla, förkasta, fördömma den; ty ingen ting beror af detta enskildta ogillande. Men det är högst nödvändigt för den allmänna tryggheten, at ingen på någons blotta förmodan, icke ens på tios eller hundrades, hvarken brännes eller spetsas, eller på något annat sätt misshandlas.

Jag finner mig nödlakad at vid hvart steg påminna om rättvis uttydning. Man skall säga at jag vill öppna undflygter för Religions-begabberiet och annan sjelfsväldig skrifart. Nej min Vän, Ni förklarar min mening, aldeles efter den stora Mufftis vis. Om jag hade den affigt som Ni tillägger mig, si då hade jag ju snarare bordt undandölja hvarje skymt af sådana misbruk som kunna tryggas, genom den stränga lagbundenhet jag fordrar; då hade jag ju ej bordt, ej kunnat välja et exempel som tydeligen visar de små, men likväl säkra fördelar som argheten verkligen kan draga deraf. Nu har jag genom sjelfva detta exempel, redeligen medgifvit dem. Jag skrifver då ej at försva-

fvara, at bemantla något slags lagbrott; men jag vill nödvändigt finna skydd för den redlige Scribenten emot all möjlighet af ensidigt förtryck. Jag vill, på det ofskulden må vara säker, at sjelfva brottet ej dömes eftet godtycke. Jag påstår alfvareligen at det må undslippa, när det ej kan öfverbevisas; på det ingen sedermera må dömmas öfverbevisad om hvad han aldrig menat. Jag påstår at bevis böra vara något mer, än blotta tycken, blotta förmodningar, blotta sannolikheter: ja, äfven mer än den högsta sannolikhet. Jag påstår at den lilla argheten som aldrig gör stor skada, hellre må passera fritt under sin glesa mask, så länge hon blott vårdar sig at bära någon, än at alt hålles för mask åt argheten, och at hon sökes och förföljes under hvarje påstådd skymt af likhet; hvaraf snart skall hända at alt som skrives, tyckes likna henne, ock at det bästa, det renaste, det nyttigaste förnuft måste ouphörligen bäfva at misskännas. Jag påstår at lagarne böra vördas i alt, men främst och heligast i deras stora princip, den allmänna tryggheten: at Scribentens trygghet, utgör deraf en ganska vigtig del: och at det lilla strafflösa sjelfsväld, hvartil denna trygghet någon gång kunde föranleda, aldeles icke

är

är af den fara för Samhället, at man derföre skulle böra upoffra en af des första och nödvändigaste fördelar.

4. §.

Fortfättning och tillämpning af det föregående.

För at ännu begripligare visa hvarföre blotta invertes öfvertygelsen om en Scribents brottfliga mening, aldrig bör gälla til laglig straffbarhet, är det nyttigt at anmerka huru lätt en sådan öfvertygelse bedrar nitälskaren. Jag har til exempel hört och läst många som uprigtigt anse Voltaires Candide, såsom en smädeskrift emot Förnyen, följakteligen emot Gud. Likväl är det visst at man behöfver blott äga et medelmåttigt förstånd om den stora skillnaden emellan det Högsta Väsendets ära och hypothes-makarens, för at finna den uppenbara orättvisan af en sådan tilvitelse. Denna lilla Philosophiska Roman är visserligen en Satir; men emot hvad? Emot den andra Philosophiska Romanen, känd under namn af Optimismen, som fordom gjort så mycket buller i den lärda verlden, och som sjelf i sin början, likasom sedermera Critiken deröfver passerade för et farligt anfall på Religionens

San-

Sanningar. Man kallade den ena tiden
 själfva Författaren gudlös och en annan
 tid, den för gudlös som ogillade hans
 meningar. Man skulle hafva brändt eller
 steglat begge två, först den ena och så
 derefter den andra, om nitet och misför-
 ståndet alltid blefvo så hörda, som de ro-
 pa til. Se då til hvad grad öfvertygelsen
 om Författares affigter och om fasligheten
 af deras meningar, ofta är föränderlig,
 följakteligen ofäker, och huru litet något
 annat än den tydligaste ord mening bör
 gälla til laglig straffbarhet. De som e-
 medlertid hos oss ansett och til äfventyrs
 ännu anse förenämde Satyriska Roman för
 en Smädeskrift emot försynen; de som i
 fall den varit skriven hos oss, således ger-
 na skulle hafva släpat Autor för Kämners-
 Rätten och med alla krafter befordrat den
 förmätne förnufts-menniskan til välförtjent
 näpft, frågas: hurudan vore, efter de
 grundsatser vi här antagit, deras anklagel-
 se; lätt, at en sådan nu verkligen existe-
 rade? Tvekom ej at säga det: fallk, o-
 rimmelig, högst olaglig. Och hvarföre?
 jo, icke blott derföre at de ej förstått
 Scribentens mening, som visserligen icke
 strider emot Försynen, utan emot en me-
 taphysisk hypothes, visserligen icke gäcker
 Gud, utan Leibnitz, men derföre i syn-

nerhet at deras anklagelse tydeligen grundades på en blott mening om Autors mening, hvadan alla deras bevis ockfå tåla motbevis; derföre at i följd deraf, en sådan anklagelse vore et klart afvikande ifrån Lagens rätta förstånd, som icke dömer och icke kan döma annat än själfva ord-meningens klara brottslighet; derföre ändteligen, at de derigenom underkastade Lagen villkorliga uttydningar, utsträckte des tillämpning längre än des ord, fatte deras enskilda ogillande i stället för laglig straffbarhet, och med detfamma, Medborgares trygghet i beroende af en blott förmodan, et blott godtfinnande, sjelft så beroende af olika interessen, begrepp och böjelser.

Det förtjenar at härvid anmerkas huru litet fixerade begrepp man verkligen tyckes äga om Lagbrott i dessa ämnen, då allt gemenligen utmerkes med samma grymma namn, följakteligen underkastas möjligheten af samma grymma straff, ifrån de rysligaste grofheter som kunna utvräkas af urfönnigheten emot den Högsta Varelser, intil den Satyriska Scribentens hemligaste löje, så snart man blott deri finner möjligheten af någon för de antagna Symboliska Lärorne menlig tillämpning. Jag vet väl at Lagen sjelf gör häri någon
skill.

skillnad; men denna skillnad, huru ofta i agttages den af Religions- och Embetsnitet? När talar en publik Anklagare vanligen, i sådana fall, om något mindre än om Smädelse emot Gud och hans Ord? Och merk af et enda exempel hvad detta förfärliga uttryck ofta betyder. Den tid har varit, då et litet Satyriskt tvifvelsmål angående Eliæ korpar icke endast hade kunnat blottfälla, utan verkligen blottfälde sin Autor för de svåraste följder. Detta underverk var då ett helgad Sanning. Nu är det ej annat än en falsk öfversättning af et illa förstådt ebraiskt ord, hvaråt man kan le utan den ringaste fara. Det är bevisat och genom nya Bibeltolkningen antagit at med dessa korpar, bör förstås en caravan af Arabiska Köpmän; ty *corp* och *köpmän*, uttryckas med samma ord i detta ursprungliga och sinligt bildande språk.

Icke at jag, ännu en gång sagt, gillar, elleröker försvara något slags gäckeri af denna natur. Nej, tvert om: hvad grad af laglig ostraffbarhet det ock må äga, blir det, efter mina grundsatser, likväl alltid otillbörligt och efter min känsla alltid vämjeligt. Men så snart frågan är om *brottslighet efter lag*, då är det nödvändigt at hålla sig bokstafveligen dervid,

och at icke förblanda denna straffbarhet, med sina enskilda moraliska omdömen.

Hvad i det föregående blifvit sagt rörande påstådda brott emot Religionen, kan af hvar förståndig Läsare utan två- righet lämpas äfven till ämnen af Rege- ring och borgerlig styrelse, det andra fö- remålet för Tryckfrihets-lagens fredande myndighet. Samma art af tydningar och missförstånd kunna jemväl dervid finna rum. Den anmerkningen torde likväl bö- ra tilläggas, at en Författare som skrifer för publik upplysning, kan i sina skrifter och uttryck mycket lättare undvika alt vådligt förhållande til det förra slaget af ämnen än til det senare, så vida alla vå- ra timmeliga och medborgerliga angelä- genheter hafva dermed et närmare sam- manhang. Det är begripligt at faran, o- vilsheten, bekymren, för Autorer och Boktryckare skola derigenom förökas, och med detfamna nödvändigheten af be- stämda oföränderliga begrepp om det efter Lagen, verkeligen straffbara, eller oför- viteliga.

Nu, — hvar helst och så länge des- sa begrepp äro osäkre och vacklande; hvar helst och så länge de bero af tydning- gar, härledninggar, med derpå bygda slut- satser och et vilst facit af troliga förmod- nin-

ningar, der beror också ofta oskuldens trygghet af Domarens blotta redlighet och fina urskillning; (tvenne egenskaper hvilka ej alltid begge kunna med lika visshet förutfättas) der blir missbruket af Lagarnes magt åtminstone möjligt; och der måste Scribenten, stäld emellan önskingen at gagna, och omforgen för sin trygghet, nödvändigt välja en at delarne: antingen at löpa faran, eller at på et långt afstånd afhålla sig från alla granlaga, det vill oftast säga, alla viktiga ämnen, hvilka förtjente at fysfelfätta honom som Philosophen och Medborgaren.

Men man säge mig, hvar blir i sådan händelse, det säkra skydd som Lagen är skyldig hvarje dödlig, intil dess han oförnekeligen brutit dess uttryckliga vilkor. Hvad blir det band, lika tydeligt, lika rättvist lagt på brottet och på den som straffar det, hvari hon skulle fångla sjelfva nitet, sjelfva embetsmagten? hvad är hon, så använd, annat än en giffel, sväfvande öfver allas hufvuden, som efter vissa andra hufvudens tillfälliga ögrepp, missförstånd, farhågor, genom osäkerhetens fruktan, skrämer bort ur alla publika skrifter de nyttigaste sanningar, hejdar handen på papperet, och hotar sjelfva tanken i själen? Jag torde kunna

visa i det följande at denna teckning icke är öfverdrifven.

Vi sågo för ej lång tid sedan hos oss utkomma i et af de viktigaste Samhällsämnen den bästa, visaste bok som på vårt språk någonsin blifvit skrifven, och kanske på flera. Det var et litet mätterligt sammandrag af Politisk Philosophi. Men denna Författare, som, i fall han ej på et ännu viktigare sätt gjort sig värd Nationens högaktning, endast genom denna bok hade förtjent hennes eviga erkänsla; hvilka satser och meningar såg han ej, äfven i allment tryck, sig påtvingas, såsom ur hans egen skrift tydeligen härledde, och der yrkade? Til det publika förnuftets ära följde deraf, det är sant, ingen annan olägenhet, än den at Autorligen angripas; men hvar är omöjligheten at en publik Scribents misförstånd och beskylldningar, kunde äfven blifva en publik Anklagares? Ponera blott de i alla Stater möjligaste faker: en politisk förföljelse, en tjenstfärdig Actor, en rädd eller tankesvag Domare, och hvem ville i sådant fall ansvara för utgången? Til den grad är då misstydningen lätt, fanningen underkastad vanställningar, och Scribentens yrke äfventyrligt, så länge lagens mening icke har sin fasttällda gräns, och så
län-

länge det är möjligt at utsträcka den lika långt med kedjan af förledande slutföljder.

5. §.

Misförstådt Nit.

Jag har redan oftare talat om nödvändigheten af denna gräns, hvilke man i allmenhet anser svår, om ej omöjlig at med fullkomlig tydlighet utstaka. Det vore tid, lär man säga, at åtminstone visa möjligheten deraf. Men innan jag vågar detta försök, tillåte man mig, at få mycket ännu fordrar, först uppehålla mig vid et bland dels mäktigaste hinder: *Misförstådt nit*. Jag menar dermed enligt ordets antagna bemerkelse, icke et Nit, som förstås illa af andra, utan som sjelft förstår illa det rätta och nyttiga.

Det kan ej nekas at ju en sådan gräns i sin natur skulle blifva en slags inskränkning af Straff-Lagarnes vidsträcktare tillämpning. Nitet tror at man i frågor om tryckfrihets-brott hellre bör lämna möjligheten af denna tillämpning oinskränkt öppen, äfven med fara af några små missbruk, än genom en altför afsmätt rättvisa, beröfva sig magten at förfölja brottet, hvar helst likheten dertil visar sig. Men

nitets natur är at med en öfverflödande kärlek för allmen ordning, i frågor om medlen dertil, vanligen bedraga sig.

Öfvertygelsen at hvar mening, hvart uttryck af en publik skrift, som på et visst sätt förstådda, kunde tyckas menlige för Gudalära eller Samhällsstyrelse, ockfå ofelbart skada Religion och Samhälle, — denna öfvertygelse, läger jag, är en följd af *nitet*, men en följd, hvars svaga grunder falla (som snart skall visas) til intet, vid det ringaste efterfinnande.

Förtrytelsen at en i grunden vrång af sigt, blott listig nog at insvepa sig i en vis förvillande tvetydighet, skulle genom Lagarnes och deras tjenares inskränkta myndighet, möjligen kunna undslippa näpsten, ja, kunna trotsa den publika magten, — denna förtrytelse, är ockfå en följd af *Nitet*; men en följd, som i alt liknar den förenämnda.

Farhågan at Tryckfrihetens missbruk skulle, genom den minsta ökade trygghet för Scribenten, blifva alt flera och flera, sträcka sig alt längre och längre, ja kanske til slut förorsaka hvarjehanda verkliga oordningar, — denna farhåga är ännu en tredje följd af *nitet*, som mit ämne ålägger mig at tillika med de två nysnäm-

nämnda, först föka vederlägga, innan jag kan deri framställa mina slutliga tankar.

Til äfventyrs skall jag ej aldeles misslyckas at nedflå dessa svaga motvärn. Emedlertid är det från förenämde trenne hufvudbegrepp, som alt missförstånd i dessa ännen härleder sig; på dem som nitet och farhågan lå ofta grundat deras förtryckande otålsamhet; och i anledning af dem, som det gamla kända: *pröfve Domaren*, tyckes gälla mycket oinskränktere i denna, än i alla andra delar af Lagskipningen.

Och hvarföre alt detta? "Derföre (säger en främmande Philosophe) at man orimligt anser all upväckt tankegåfva såsom en naturlig fiende til all föreskrifven ordning. Derföre at man af två onda altid hellre förtryckt än fruktat. Derföre at förnuftets rättmätiga frihet, synes altför bråksam at lagligen åtskilja från dels missbruk. Derföre at man tror sig aldrig nog kunna förekomma dessa senare. Derföre ändteligen at man efter principen af Europas gamla barbariska Lagsysteme, ännu i detta enda fall, gerna tyckes vilja anse hvarje åklagad såsom brottslig, och hvarje Domare såsom ur stånd at vilseföras."

Man tyckes tro (fortfar han) at redligheten, välmeningen med Religion och Samhälle ej kunna förvilla sig, ej gå för långt, ej någonsin blandas med oädlare böjelser: at de således ej behöfva några dem ålagda band: at det ärtankens sjelfsvåld, på hvilket man ej kan lägga nog många, eller nog tunga, och at all tankefrihet har en vis benägenhet at utartadertil. Man synes föreställa sig Lagarne i detta mål såsom stumme, eller åtminstone ouplyfte innehafvare af en rätt, hvilken man måste hjälpa dem at inse och försvara: at Lagstiftarens synkrets behöfver utvidgas genom tolkarens vaktsammare öga; och at man under straffbudets korta bokstaf derföre måste lägga en så vidsträckt tillämpning som möjligt är: at brottet, illparigt at gömma sig, måste med klokhet framdragas; och at med öfvertygelse om des verklighet Lagens trängre bokstafliga förstånd kan, utan invertes orätvifa, i nödfall ökas til den vidd som fordras för at omgilla det. Man följer således utan tvekan impressionen af det första omdömet öfver en skrift eller någre des uttryck: man tror sig inse Autorens vrånga affigter, fast mer eller mindre höljde och bortgömde. Man fätter sin moraliska conviction om meningen i stället för menin-

ningens ordklära brottslighet. Man tror sig ej behöfva til egen öfvertygelse andra skäl, hvilka man för den utvertes rättvisan skull emedlertid föker, få goda de kunna finnas, tillskapas, utsmäckas genom uttydningar, härledningar, sammanställningar: må hända i grunden obekymrad om de verkligen gälla hvad de utgifvas för, blott de föra til ändamålet: den förmente brottsliges näpft."

Så långt denne Författare. Sådan vore också i fanning det misförstådda nitets rätta målning, när och hvarest det ej af en visare öfvermägt hindrades at oinskränkt följa sina okloka ingifveller. Utan tvifvel kunna de som få tänka, til någon del urfäktas, dels genom deras egen ställning i Samhället, dels också genom välmeningen af deras affigter. Domare öfver tryckfrihets-brott äro sjelfve fällan Författare. Å ena sidan behöfva de således ej i detta afseende tryggheten af lag-bokstafvens fixerade bemerkelse; å den andra åter, känna de må hända med öfvertygelse sin egen redlighet, och, som det heter, behovet at framdraga brottet, som undan gömmer sig. Hvad de ej känna eller ej besinna, är :o den stora Sanningen at den största redlighet eller det argaste uppfåt böra, i fråga om Lagars skipning, va-

ra

ra genom samma band vanmäktige at öf-
 verkrida deras bokstafliga gränser; i ty,
 at den redligaste kan bedraga sig och arg-
 heten möjligen finnas. 2:o At om brott
 som döljas, måste för Samhällets trygg-
 het framdragas til dagen, så är det såda-
 na gerningsbrott, som på et direct, tyd-
 ligt, eller om jag så får tala, fysiskt
 fått skada Medborgare, och hvilkas natur
 af brott genom den skedda skadan, redan
 är klar och oemotfäglig: Icke sådana ord-
 eller meningsbrott, hvilkas *natur af brott*
 är af dem just det som ännu döljes, just
 det som af Åklagaren sökes, och som i
 fall den kan genom många och långa flut-
 ledningar ändteligen bringas til någon san-
 nolikhet, det oftast hade varit bättre at
 lämna i sit mörker. Man har desutom
 något svårt vid at uträkna den verkliga
 skadan af en tanke eller mening, som först
 genom Åklagarens slutsatser erhåller sin
 betydelse, och den ändå oviss och tviflig:
 hvadan äfven sådana ord- eller menings-
 brott, som ej äro genom sig sjelfva kla-
 ra, directa, påtagliga, fällan eller aldrig
 existera för Samhället, förr än genom kon-
 sten at bevisa dem. At på detta fått fram-
 söka brott, det är at framsöka dem icke
 ur deras gömsla, utan ur deras möjlighet;
 det är at på vifst fått gifva dem hvad de
 än-

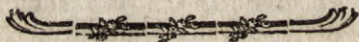
ännu sakna, lif och födsel; hvilket icke torde vara det bästa medlet at mota deras verkan.

Om det kunde visas at man i några samtida Stater, til äfventyrs fäster en altför stor vikt vid det som blott *skrifves*, äfven då Landets antagna Gudalära eller Regeringsfätt derigenom verkligen kunde sägas trädas för nära; huru mycket mera borde ej denna anmärkning gälla om det som blott *tyckes* förnärma dem, och hvilket *blotta tycke*, man fynes tro sig pligtig at genom all möjlig skarpsinnighet förvandla til *bevist Sanning*? Men hvad? invänder någon, skulle då ilskan, fronderiet, irreligionen, onäpste få framsmygga deras gift? onäpste få förolämpa Regering, Gudadyrkan, Medborgare, endast med iagttagande at dölja deras arghet under floret af et visst tvetydigt ordaförstånd, hvaraf orden som ligga utanpå blott skulle höra under Lagarne; men aldeles icke meningen som igenomlyser dem? Skall då all förnufts-visshet, all moralisk conviction om brottets verklighet, vika för detta grofva hyckleri, denna dubbla mask af Laghån och Laglydnad, som vänder efter behag til den fromma sidan eller den grinande? Med hvad grund, med hvad rätt tviflar man om Publika Embets-
mäns

mäns och hela Domstolars antingen förstånd eller redlighet? Hvilka elaka följder kunna väl befaras deraf at deras mognade urskilning, deras svurna nit för Stat och Kyrka, deras erfarenhet af brottets undanflygter, användes såsom et supplement til Lagarnes fåordighet? Eller hvar är möjligheten at gifva åt Lagarnes föreskrifter, på en gång den vidd och den inskränkning, hvarigenom de å ena sidan ej förlorade sin natur af bjudande korrthet, å den andra lämnade ingenting åt Domarens urskilning? det vill säga, hvarigenom de sjelfve voro på en gång *Lagar* och *Lagtolkning*.

Deffa inkast äro skimrande. Jag har icke undvikit at i deras styrka framställa dem. Jag skall bjuda til at besvara dem med grundelighet.

(*Fortfätn. e. a. g.*)

Om Mensklige Förmuftets förådling.

Man må en gång efter behag lasta vårt Seculum. Koppypmpningen, Philosophien, Jacobinismen, Kantismen, Herschels Planet,

net, äro defs gräseliga alster: och om man undantar det sista, hvaröfver Jorden åtminstone ej har at sig beklaga, så hafva de öfriges Advocater nog fått pligta för sina Principaler. Men innan detta Århundrade aldeles vänder ofs ryggen, skyndom ofs at göra det den rättvisa, som annars en dag skall göras, ofs förutan: erkännom at det, mer än något annat Seculum, lärt ofs *urkilja*, vilat ofs nödvändigheten där-af, bevilat våra förmögenheters tilräcklighet til all den urkilning som betarvas för vår fällhet, upgifvit pålitligare metoder för defs verknings-kraft, och därigenom, om ej mer, åtminstone öpnat ofs ingången til en verld af Tankar, hvaruti vi likfom med en faderlig förhoppnings spådoms-anda kunne förebåda et lättare inträde för våra efterkommande.

Det är utan at vanprisa de förflutna Sekler, som vi kunne göra detta påstående. Menniskan behöfver tid at väl se, huru mycket mer at rätt Tänka! Det fattades ålderdomen ej nit at utvidga Menniskans kunskaper. Hvilken mängd förtjente Philosopher kan icke Grekiska Historien upvisa! Och huru hög rang ibland Tänkare i Sedoläran behåller icke *Cicero* än i dag! Men at mennisko-förståndet ej i ålderdomen kunde göra lika framsteg som

fom i vår tid, är så naturligt, at et fridigt påstående skulle vara en orimlighet. De gamle Philosopherne ranfakade djupt, men kunde ej känna naturen, såsom vi; Grund-fanningarne, som hufvudsakligen måste födas och alltid bevittnas af Erfarenheten, kunde hvarken blifva så många eller så fåkra för dem, som sjelfve skulle forska och pröfva: och i brist af de hjälpmedel, som vi äge, til allmän underrättelse om andras Tankar, och allmän granskning af deras värde, blef det en oundviklig nödvändighet at med Gifsningen och Tron upsfylla Förnuftets fordringar på Princip och System, vid alla de talrika tilfällena, då en länk saknades i Erfarenhetens kädja. Hvad var detta annat än at leda sig tillbaka til den vidskepelse, som måste vara människans lott i de första åldrar, då hon, ännu främmande i verlden, knapt kunde äga annan känsla än häpenheten öfver sin belägenhet bland storheterna af massor och rymder? Detta vidskepelsens infläppande och uphöjande til lika värdighet med den uttänkta Sanningen, hvad oreda skulle det ej åftadkomma i Förståndets operationer! och hurudane framsteg skulle urskilnings-kraften göra, då hon, i stället för at öfveralt finna sin bana upplöjd, måste som oftast möta drif-

Förnuftet, plunderfritt för den okunnige, men förföljdt af krigaren, öfvergaf Europas stränder, för at på Afrens kuster i tyfthet samla och vårda helgedömarne af sina förströdda skatter.

En lång natt öfverhöljde nu Europa. Om det är sant at *Menniskorna* ej förtjena sit namn vidare, än de genom förnuftet äro uphöjde öfver Djuren, så göre vi utan tvifvel Europas folkslag under de tidhvarf som framlupo til det 15:de Århundrade, ej en ringa ära at låta dem behålla en titel, hvarmed vi, kanske ännu förmätit, hedra oss sjelfve. En ganska ringa och oförskämt misbrukad del af mennisko-förnuftet måste upletas i den andeliga och verldliga regerings-lyftnadsens vinda systemer. Föga fans någon Påfve eller Monarch, som icke kunde hafva characteriserat sig sjelt och sit folk i denna anmaning: *Gif hit Penningar, Slaf!* och för at outhörligt kunna läga detta, behöfdes at Förnuftet skulle vara regalt, och aldrig en gnista däraf få upskimra för menighetens öga. Men detta Förnufts-ljus, så länge undanstuckit bakom de mäktiges förlåt, måste en gång tända sig sjelf i de förtrycktes hjertan. Menniskan kan til en viss grad uthärda alt, äfven *Orättvisa* och *Svalt*; men vid denna grad trött-

tröttnar hjertat at lida och tålmodet at hoppas: och då är Förnuftets tid at vakna kommen. Efter en lång dvala, kom den ock för Europa, ej följd af visheten, som söker sällhet, men af förtviflan som är nöjd at ombyta känsla: och des förödelse skulle, må hända, til i dag utan uppehör hafva varat, om ej midt under branden af den nyfödda lågan, oförväntade eldfläcknings-ämnena kommit, at tidtals nedslå eller affvala des håftighet. Folkens begrepp om sin osällhet, omedelbart åtföljdt af det begrepp at en sällhet måtte finnas, men okunnigt om annan väg därtil, än våldets, kunde ej annorstädes än i sin egen odling finna de tjenliga medlen, finna det lugn som afbidar hjälpen, det hopp som döfvar lidandet: och denna odling var et verk af de, efter Constantinopels intagande (1453), til Europa återflygtande kunskaperne, och af en, likom efter aftal, vid samma tid framträdande upfinning, Tankarnas allmängörande genom Tryck. Ur de Grekiske och Romerske Författare, som medföljde Araberne til Italien, och ur dem som nu tillika framdrogos utur Klosters försöldade vinklar, hämtades ej allenast begrepp och efterdömen i Sedoläran och Politiken, utan tvifvel ofta falska och o-

lämpeliga, och ännu falskare genom et okunnigt tidehvarfs förklaringar, men alltid tillräckliga at lifgifva och föda Tankar; utan där hämtades äfven den smak för Inbillningens och Förståndets njutningar, som människoslägtets historia öfveralt bevisar vara en föregångare för Tankegåfvans egenkraftiga utöfning. Tryckeri-inrättningen åter, i början lika illa använd genom utspredande af tidehvarfvets odugliga tanke-ämnen, framskred likväl, med Förståndets tilväxt, til et förädladt ändamål, och utkastade snart öfveralt dessa massor af stridiga begrep, ur hvilka, liksom ur blandade malmfrek, det alltid varit Snillenas mödosamma lott at utsmälta det fördolda guldets: Sanningen.

Nu var Förnuftet fatt i en verksamhet, som ej mer kunde förekommas. Den andeliga magten och den verldsliga funno snart bägge sin våda. Men af dem var den förra ännu den mäst tryckande, ty den låg, lik et stort vidunder, med hela sin colofs öfver både Folk och Regenter. Någre Förstar som insågo sit intresse antogo Förnuftets parti, understödjande *Luther*, *Calvin* och deras anhängare, hvilke, liksom Michaël och hans änglar hade anställt en underlig kamp emot den Romerska Draken: och detta gem-

menfamma bemödande alstrade den stora Reformationen, hvares följder olyckligtvis ofta nödvändigt måste fåra mänskligheten, innan hon, lika nödvändigt, skulle förbättra des vilkor. Men snart begynte Europas Regenter för egen räkning frukta Förnuftets öfvertag: och här och där upstodo Förftar, som, öfvertygade om omöjligheten at numera fjättra Tankan, visligen beslöto at gifva henne en ny riktning, och visa de oroliga passionerna belöningar, dem de i lugn och med ära kunde hinna. Sådane voro i synnerhet *Leo X* i det 16de och *Ludvig XIV* i det 17:de Århundradet. Med en fast och ofta grym hand i Religions-faker, räckte de upmuntringar åt Forn-forskningen, Vitterheten och de sköna Konsterna; beundran för de således upväckte Lärde och Snillen utbredde sig snart kring Europa: och genom denna krokväg af en ökad kunskap om forntiden och en odlad smak i fanningarna af det Sköna, gick det redbarare Förnuftet, och måste nödvändigt gå, likasom genom et beredelse-rum, til förmågan at fatta och urkilja de fanningar, hvilka nödvändigt sammanhänga med Menniskoslägtets allmänna bästa.

Det Europeiska Förnuftet (ty de öfrige Verlds-delarnes vele vi ännu några

Sekler upskjuta at omtala) en gång latt i verksamhet och utspridt, kunde ej mer gå tillbaka och försvinna i råheten: och nu til och med upmuntradt, kunde ej annat än framskrida på sökings-vägen til et klarare ljus. Den egentliga Philosophien, som jag gärna ville kalla Kunskapen om grunderne och medlen til Menniskans fällhet, hade likväl ännu föga vunnit annan fördel, än vissheten at en gång finna för sig behofvet at tänka. Men den erfarenhet och den redighet som måste föregå en säker sanning och en säker methode, saknades ännu hos alla Tänkare, om man undantar den odödlige *Racon*, som gjorde de beundransvärdaste steg framom sit tidevarf; och de skulle saknas, så länge det speculativa Förnuftet kärast syffelsatte sig med föreningen af Aristoteles och Theologien, och ej feck syffelsätta sig med grunderne til Samhällsläran. Philosophien skulle således vinna redbarhet på en annan väg; genom forskningar i de mathematiska och fysiska Vetenskaper; och förtjensten för denna redbarhet tilkommer främst *Copernicus*, *Galilei*, *Tycho Brahe*, *Kepler*, *Huygens*, *Descartes*, med flere, hvilkas upäckter i Astronomien, Optiken, Algebran och den egentliga Mathematiken, och hvilkas blott

af

af upptäckterne dragne resultater visade Tänkaren förnuftets enda pålitliga vandring-ban. Under samma tid arbetade åtskillige Häfde-tecknare på Menniskans historia genom strödda annaler och krönikor öfver de äldre Folkslagens bedrifter: en kännedom som måste föregå Stats-läran: och öfver denna läran samt den allmänna Folk-Rätten, kastade *Grotius* och *Puffendorf* et, icke fullkomligt, men för deras tid nästan til obegriplighet vissträckt ljus: at förtiga en mängd lärde och tänkande Män i alla kunskaps-grenar, som för sit upplysta nit, men mindre synbara möda, ej erhållit all den rygtharhet de förtjenat; och en annan mängd kunnige, men af sina inbrända fördomar irrade, hvilke gjorde sanningen en större tjenst än de trodde, då de antingen bestridde henne med en hetta som gjorde deras redlighet misstänkt, eller med skäl, hvilkas matighet bevisste ogrunden af deras egna satser.

Så vida var Förnuftets väg banad emot slutet af det 17:de Seculum: hvarjämte ej bör förtigas at 2:ne saker i samma århundrade bidrogo til stora fördomars afnötande i Politiken: 1640 och 1688 årens Stats-förändringar i England, och *Ludvig*

XIV:s kraftiga opposition emot Påfvens anspråk på öfver-myndighet i världsliga regerings-mål. De förre bevisste menklighetens rätt och förmåga at afskudda sig et ok, som omåttligt förtrycker; den sednare uplyste alla regeringar om sit oberoende af alt annat inslytande, än af sin Klokhet och sina Dygder, så snart de vågade trotsa den spökande Tankan om den Alsmäktiges inneboende i sin förmenta Vicarius på jorden.

Sedan vi således medgifvit förflutne århundradens förtjenster, hvarföre skulle vi ej våga göra en lika rättvisa åt det, hvars efterverld vi innan korrt skole blifva? Och hvilken stor obillighet, eller hvilken fallk blygsamhet, eller hvilken förödmjukande fåkunnighet vore det ej, at behandla Förnuftet såsom Samtiden merändels behandlar Artister, då hon låter sin lefvande bifalls-känsla mot personerne borttvina, för at låta Minnet och Saknaden ropa några sedna och ohörda Farväl öfver deras grafvar!

Föga skulle mera behövas, än at upräkna några få namn, för at redan kunna afgöra rang-tvisten emellan Seklerne. At förtiga *Newton*, hvars namn ensamt inom hans tanke-krets kan sättas emot hundra, huru hafva ej *Locke*, *Leibnitz*, *Hel-*

Cartesius, Condillac, Bonnet, Rousseau, Montesquieu, Franklin, Bailly, Condorcet, m. fl. bidragit at utvidga Förnuftets gränser, förädla Menniskans egenskaper, stadga hennes bestämmelse, hennes moral, och hennes rättigheter! Äfven *Bayle* och *Hume*, ehuru tviflare, huru högt värderlige män för deras klyftiga inkast, hvilka gifvit Tankeförmågan den retelse och den spänning som erfordras til bestämda fanningars framfödande! Och om (det vi ej våge bestrida, och ej kunne anse fällsamt) stora misstag uti de upräknade störste filosofers systemer skulle finnas; och om det är sant at en nys namnkunnig Philosoph från dessa misstag ledt sig fram til en bättre uplösning af de stora Gåtorna: *Menniskan* och *Samhället*; med hvad ökad erkänsla borde vi ej påminna oss både vårt tidevarf, och honom: ja, skulle han ock, vid en mognare granskning, ej hafva gjort mer, än berigtigat och bestämt Philosophiens uttryck och renat rymderne för våra tankar, så är han redan värd framtidens upmärksamhet och värd den högaktning hvarje rättfärdig Philosoph är skyldig en annan.

Men om vi, under åsidosättande af personerne, skulle af de synbara verkningarne döma til Menniskans odling, så skulle

le vi, vid en hastig öfverfigt öfver detta århundrade, finna des hufvudsakliga framsteg vara gjorda i de fysiske vetenskaperna, i kunskapen om Menniskan, i Samhälls läran, och i methoden til Förståndets operationer. Utan at påstå, eller ens otacksamt mena, at våra kunskaper skulle hafva upnått sin nuvarande högd, de sistförflutne seklers mödor förutan: är det likväl et påstående som ej behöfver försvaras, at Förnuftsodlingen aldrig i något seculum fått den fart til fullkomlighet, som i detta, och (hvad som är ännu viktigare för menskligheten) aldrig varit allmännare utspridd, aldrig haft en mera practisk verkan, aldrig haft den renhet och pålitlighet, som numera förvissat hoppet både om des stigande och des nytta: Och hvad är detta annat, än at säga, det intet tidevarf til lika grad ägt de *urskilda* och *tilldämpliga kunskaper*, som få namn af *Uplysning*, så snart de derjämte vinna den egenskapen at vara *tilräcklige*? Men et hufvudsakligt inkast häremot plägar göras; och det är det enda, som torde behöfva besvaras, för at ej irra de fåkunni-ge, och ej gälla til vapen för Sophisterne.

Bevise ej (säger man) på en sida svärmerierne at Svedenborgianismen, Somnambulismen &c., och på en annan af Ja-

cobinismen, ganska mycket emot den förmenta Uplysningen? Jo. De bevisa ej allenast at Uplysningen ej är allmän, det hon förmodeligen ej heller skall blifva, annorlunda än såsom en tro på en mängd dygdige vifes öfverensstämmande principer; utan ock at hon aldeles saknas i de fläste Menniskors hjertan; och det är redan förut medgifvit, at hon ej är fullkomlig, ej utvecklade til den grad, som skall göra henne allmän. Men de bevisa därjämte at hon i detta seculum starkare än någonsin arbetat sig fram til fullkomlighet. I sanning, hvilken annan källa kan upletas til dessa svärmerier, än falska grund-begrep i Religionen och Sedoläran? Nu hafva dessa begrep i allmänhet alltid varit falska; det är dem, som detta tidehvarf anfallit; det är de, som alltså velat värja lit gebiet; och då Fördomar och Intressen kunnat räknas legions-vis emot Sanningar och Dygder, då de därjämte obetänksamt blifvit retade til pröfningen af en fysisk armstyrka, och då, i utöfningen allt moraliskt ondt i verlden hufvudsakligen måste härledas från en naturligen större bitterhet hos Fördomen än hos Sanningen; hvad skulle följden blifva annat, än fanatisme och förödelse? Hade inom Fransyska Nationen en fänadslik o-

kun-

kunnighet herrskat öfver allas begrep, hade därstädes ej några djupare tänkare funnits, som, uplyste dels genom andras och egne forskningar, dels genom Englands och Americas Stats-förändringar, up-täckt eller fattat fanningar dem Menighe-ten ej infåg, eller hade hela Nationen kunnat känna, och äga en fullkomlig tro på de rigtiga begrep som utgöra Uplys-ningen; då hade ingen skiljagtighet i sjelf-va hufvud begrepen kunnat uppstå, då ha-de ingenting updrifvit passionerna til fana-tisme, då hade ej de oredor följt, som nu förorättat och blodat menkligheten. Om vi jämföre dessa politiska utbrott med religions-utbrotten i de förra secler, sådana som förföljelferne och krigen mot Al-bigenferne, Valdenserne, Husliterne, Hu-guenotterne &c, hvaribland främst i grym-het bör nämnas Barthelemiska massacren, då inom några dagar emellan 30 och 100 tusen menniskor på Konung *Carl IX:s* i Frankrike befallning mördades, var det ej en lika orsak, men lämpad til et annat tanke-ämne, som förorsakade lika fasor? Var det i grunden annat än Protestanter-nes omskapade begrep i religions-saker, som revolterade Catholicismens fördomar, och dessas försvar med Menighetens arm-styrka, som kallade olyckor och brott

öf-

öfver Nationerna? Och vore det icke aldeles egentligt talt, om man sade at under de nämnde århundraden uplysningen i himmelska ting betydligen tiltog, ehuru raseriet, emot Reformateurernes affigt och vilja, följde i spåren understundom af hennes anhängare, men oftast af hennes fiender? — At Svedenborgianismen i närvarande tidehvarf ej kan tilvägabrunga lika olyckor, har de naturliga orsaker, at hon framträdt et par århundraden för sent, at jordens lättrogne förminskas, at Sectens anfall ställas *emot* Förnuftet, och at henne fattas ryggvärn både hos Regeringar och Nationer.

Det skall utan tvifvel en gång blifva et Menniskoslägtets Vål nära rörande företag, at i målningen af de sednare seklers händelser, visa menckliga Förnuftets framsteg genom alla hindren af föråldrade fördomar och nyväckta passioners brott. Men därtill erfordras ej blott en Häfdateknare, det fordras en Philosoph, ej blott en upmärksam Menniska, men en dygdig. Det är blott af en sådan, man kan vänta Sanning med moderation, och principers rena tillämpning, utan upmaningar til den Allmänna Nyttans frampräffande genom förstöringar. Vid åminnelserne af reformationerne i andeliga och politiska hufvud-

vudfatser, skall han med beundran erkänna det speculativa Förnuftets upflygt öfver sina samtiders sigte: han skall ej förtiga at ur chaos af de hopdrabbade fundera och villsamma Tankar, vissa rena elementariska fanningar alltid sluteligen med seger utgått: och då han af Frankrikes exempel skall undervisa om Staters öden då man vill omstöpa alt, innan uplysningen hunnit bereda förbättringen, skall han utan tvifvel sluta med dessa anmaningar til Tänkaren: *Begrunda och författa*; och til Reformateuren: *Afvakta Tänkarens verk och deras verkan*. Det är först i grund af denna vishet, vi kunne förvänta uppgången af lyckligare tidevarf för menkligheten; et annat århundrade skall utan tvifvel uttänka dygdigare medel för Förnuftets framgång, ty Sedoläran förbindes oändeligen lättare med tankestyrkan än med tanklösheten; men et sådant århundrades mera *tilldämpliga* begrep, skola då tillika bevisa huru mycket det nuvarande banat vägen för dem, och huru det, under obetänksamhet och irring i utöfningen, *framdrifvit* djupa Förnufts-slut, som ännu blott borde *framläggas*, men hvilkas fanning, af brådskan bestridd, torde at et långsamare eftersinnande bestyrkas.

Om Landtbruk och Hemmansjord i allmänhet, samt om Sverges Boställs- och Frälse-jord.

Vi kunne hoppas, at det snart skall blifva en allmänt antagen, i nationella öfvertygelsen rotfästad, och af styrelsen älskad fanning, at jordbruket är den enda sanna grundvalen för hvart och et sådant Rikes styrka, anseende och sjelfständighet som inom sit sköte ej saknar vidsträckt odlingsbar jord: at nemligen Handel, Bruks rörelse och Fabriker hämta deras förnämsta bestånd från Jordbruket, och deras förnämsta samhällsvärde från det stöd de i återbetalning gifva det samma; at denna Näring är den gismildaste på tappre och härdade Stridsmän och på de förnödenheter et Rike behöfver til sit försvar; at Åkerbrukaren med sit hjerta och sin arm är närmaft fästad vid Fosterjorden; at Ödemarkernes framtida fruktbarhet och et hårdt climats förmildring endast af hans flit kunna väntas; at ledernas enfald och renhet sist skola saknas i Landtmannens boning; at all finance-klokhhet skall förgäves bemöda sig at rädda et Rike från vanmagt och undergång, om man icke anser jordens fruktbarhet för hufvudkällan til

til allmän välmåga och Statsverkets bestånd. Är et Rike omgifvit af flera haf och har mäktiga grannar, blir denna näring af ännu större vigt: flentliga Flottor kunna tilfånga all utförsel af bytesvaror, kunna afskåra all tilförsel af lifvets första förnödenheter; då deremot landtbruket har sin näring och sit försvar inom sit eget sköte.

Måne man då nalkas det stora samhällsändamålet, enskild och allmän styrka och sällhet, om man genom författningar fredar Ödemarker och Skogar från odling och fruktbarhet, samt inskränker äganderätten til en af jordens dyrbaraste produkter, för at gifva styrka åt Bruksrörelsen? Om man ger privilegier och understöd åt mångfaldiga andra inrättningar, hvilka ej kunna återgifva hvad de erhålla, och låter Landtbruket, som med skyndsämhet återbetalar både capital och ränta, blifva lottlöft af allmänna understöd? Om man med lätt och lindrig hand skattlägger yppigheten, och låter Jordbruket bära det mesta af Statsbördan? Om alla allmänna bevärf, vägars vidmagthållande, Resandes fortkaffning, Fosterjordens försvar, Krigsförnödenheternes framförande, med et ord *alt* betungar Landtmannen, och intet eller föga deraf bevärfar Capitalisten, Köpmannen, Bruksidkaren? Om vidsträck-

ta och kostsamma inrättningar til Embetsmäns och alla slags Ståndspersoners upfostran och förnuftsodling förnämligast underhållas af Jordbrukare-classen, och man derjemte aldeles uraktlåtit at draga försorg om denna sistnämndes bildande til uplyste, lycklige och aktningvärdade Medlemmar af Staten? Om man nekar den närande Landtmannen den aktning man så frikostigt ger den tärande Dagdrifvaren? Måne man på detta fått ger omvårdnad åt Samhällets mest behöfvande och mest gagnelige Medlemmar, och bereder Statens styrka? Vi vilje något utförligare omröra hvar och en af de omständigheter vi här i korrthet upräknat, med afseende på vårt Fäderneslands närvarande belägenhet.

Mångfaldiga äldre och nyare författningar yrka, såsom en sak af högsta vikt, at högre och lägre Embetsmän skola nogga öfverväga huruvida våra Bruks behof af skogar kunna medgifva, at Nybyggare erhålla tilstånd til inkräkningar af Sverges odlingsbara jord: de hafva blifvit ålagde at med vaksamhet förekomma åltför många Nybyggens uptagande, hvaraf Bergsbrukens undergång vore at befara. Således har man funnit för godt, at anse Bruksrörelsen för hufvudrörelse, under

der hvilken Landtbruket borde lyda, och at fätta bommar emot Rikets spannemålsstyrka, boskapskötselns tilväxt, folkökningen, och den enda solida sjelfständighet som beror af Näringar, hvilkas tilväxt af ingen sientelig magt kan hindras, och hvilkas afkastning ej allenast ger Invånaren lifvets första förnödenheter, utan äfven är lika mycket, som någon annan handelsvara, begärlig til utförel. Således har väl Egennyttan, som i allmänna begreppet förstår at förvandla sina egna fördelar til Statens, häruti haft mera del, än någon sann Regerings klokhet; och kan hända, at äfven hon endast värderat sin närvarande vinst eller ej förmått tränga sin blick til framtiden. När flera Nationer blifva medtäflare i t. ex. en Bruksrörelse, skall väl den, hvars inbyggare hafva den lättaste och följagteligen minst dyra tillgång til lifvets förnödenheter, kunna lämna varan til det lägsta priset, och följagteligen de öfrige se deras välstånd undergräfvit. Skulle vårt Fädernesland en dag komma i detta beklagansvärda förhållande til någon af sina Grannar eller til andra Riken och Verldsdelar, blefve det ej allenast Rikets, utan äfven och förnämli-gast Bruksägarens enskilda lott, at, fastän fruktlöst, beklaga den uteflutande rättig-

tighet våra Bruk ägt til beskydd och förkofran, och detta på Landtbrukets bekostnad. Mången torde vilja invända, at bristande tilgång på skog, och i följe deraf skogsafkastningens dyrhet snarare skulle hafva verkat detta onda, än lifsförnödenheternes, skulle redan i vår tid sätta oss under jämnvigten med våra Grannar, om ej denna fara blifvit afvänd genom nyls omrörde författhningar; men andra medel, än Landtbrukets oförrättande och inskränkning, torde kunna uplökas och användas för at undvika dessa tvårigheter nu och i framtiden. Måne någon annan princip, vid skogarnes besparing för Brukens bestånd, kan med förnuft följas, än den, at all skog som växer på berg och annan mark, hvilken ej med fördel kan odlas, bör med yttersta omsorg fredas, användas med sparsamhet, fördelas så, at nerhuggningen är afpassad efter tilväxten, med et ord, så handhafvas til vård och nyttjande, som på skoglösa orter, i synnerhet i andra länder, är brukeligt. Och måne ej den skog, som i vårt bergiga och af vidsträckta sandhedar upfyllda land, växer på mark af nyfsnämnde beskaffenhet, skulle, när den på ofvananförde sätt fredades och nyttjades, vara lika tilräckelig för våra nuvarande bruk, som hela

vår samfälda skog, då den utan omsorg för framtiden, utan minsta uträkning och skoningsamhet fälles och förödes? Jag tror at denna fråga skall kunna besvaras med *ja*, i synnerhet om det vilkoret förutfattes, at alla de durkfarter, til hvilka våra insjöar och strömmar gifva så många och fördelagtiga lägenheter, blefvo påtänkte och i verket fatte, hvarigenom, utom alla andra oräkneliga fördelar för Stads- och Landtmanna-näringarne, äfven den betydliga skulle vinnas, at bruken kunde draga nytta äfven af de skogar, som nu äro från dem så långt bortt belägne, att deras afkastning, genom alt för stor transport-kostnad, skulle upstiga til omätteligt höga priser. Genom dessa durkfartsinrättningars försummande, stå de skogar, hvilka äga nyssnämnde belägenhet, utan nytta för bruken, och oftast utan nytta för Ägaren eller andra verk, förfalla och vanvårdas. Jag tror det, i följe häraf, vara en klar och gifven sak, at genom en från äldre tider riktig omvårdnad om den skog, som, i anledning af hvad vi här anfört, bör anslås til Bergsbrukens behof, och om nödiga durkfarter af våra förfäder varit inrättade, hade man bättre förgt för Brukens närvarande och framtida bestånd, än genom odlingsbara markers

döm-

dömande til beständig ofruktbarhet, i synnerhet då folkmängd och lifsförnödenhetens värden äga et så afgörande inflytande på alla näringars förmånliga tilväxt. Lät ockfå vara, at, hvad man likväl ej utan starka skäl kan förmoda eller medgifva, visfa bruk i mindre skogrika trakter, skulle genom Jordbrukarens flit och frihet, möjligtvis kunna komma at sakna deras nödiga behof af kol och ved; så kan detta dock aldrig blifva et giltigt skäl, at, för en konstlad bi-närings uphjelpande, inskränka en annan, som bör vara landets naturliga hufvudnärning. Detta skulle ockfå minst tyckas böra äga rum i Sverge, der vissa trakter äga omäteliga skogar och malmstrek, dit de verk, som fördra ömning skogs-tilgång, och nu äro belagne i skoglösa orter, med fördel för Riket kunna flyttas.

När man undantager Landtbruket, finnes väl näppeligen någon näring, som ej blifvit biträdd och upmuntrad genom privilegier eller understöd af penningar och räntor, oftast på bägge dessa sätt: de fleste hafva erhållit deras fördelar directe på Landtbrukets bekostnad. I hela landsorterna har man betagit Jordägaren dispositionsrätten öfver den skog, som verkeligen är hans; den styrka han, af sin skogs afkast-

nings förmånligaste afyttring, kunnat, til Jordbrukets kraftigare drifvande, til nya odlingars företagande, til sina utskylders afbördande, til egen samt hustrurs och barns föda, hämta, har blifvit honom beröfvad, för at, efter sanna skrå-principer, gynna vissa inrättningar på allmän och enskild bekostnad. Man har anslagit många Socknars räntor för at drifva sådana verk, hvilka til Kronans cassa återbära en dryg del mindre än blotta omkostnaden; och skulle väl en rörelse vara förmånlig, vara värd omsorg, vara enlig med naturen, som oaktadt alla artificiella stöd, ändå aldrig utan förlust kan drifvas? Man jämför en sådan med Landtbruket, som ej allenast utan främmande biträde, men äfven under tvång och förorättande, återbetalar med vinst all den flit och omkostnad man ger det! Med hvad känsla bör då en verkelig älskare af Fosterlandet se hela trakter fruktbara fält öfversvämmade af updämningar, som äro nödige för verk af nyfsnämnde oförmånliga beskaffenhet.

Man lär ofelbart snart vara färdig at möta mig med den förebräellen, at syftmålet med ofvan yttrade tankar, är at nerfatta en Närings verkliga värde, för at, på dets bekostnad, uphöja en annan.

Lik-

Likväl skulle näppeligen någon tilvitelse kunna vara mindre grundad. Jag har icke yrkat och skall icke yrka annat, än jämnlit beskydd, gemensam frihet, odelad ömhet för Näringar, hvilka, såsom barn af samma föräldrar, böra räcka hvarandra välvilligt handen, dela hvarandras mödor, lika njuta alla förmåner; och skulle fråga uppstå om oundvikelig företrädesrätt, bör han väl, i detta enda fall, tilhöra den som är äldst, som mest kunnat och mest kan bidraga til det helas bestånd. Det torde i vårt uplysta Tidehvarf blifva en af de mest gifna sanningar, at hvarje Näring, som ej nödgas för sit bestånd strida mot sin egen naturliga beskaffenhet, behöfver inga andra förmåner, än at vara öfverlämnad åt sig sjelf, med gränslös frihet i sin förkofran, med alla urgamla fjättrars uplösning. At åtminstone Svenska Landtbruket dermed finner sig vara nog skyddadt, til och med af blott första steget til detta viktiga ändamål, vittnar den förkåfran, som denna vårt Fäderneslands rätta Hufvudnäring så synbart vunnit genom den fria spannemåls-handel en nyligen afliden Konung återgat sina Underfåtare, och hvilken uphöjde honom til mera sann storhet, än den han skulle hafva vunnit genom vidsträckta Länders er-

öfring. — Men, återvändom til de mödor, som åtfölja Jordbruket.

At Jordbrukaren, lika som hvarje annan Medlem af Samhället, bör bära sin del af allmänna Stats-bördan, hon må vara större eller mindre, är lika så gifvit, som at ingen kan bära den med mera tålmod och välvilja, med mindre föregången grankning af nödvändigheten och fördelningen, än han. Men deraf, at Jordägaren bör bidraga til det allmännas bestånd, samt derjemte at hans förmögenhet är den mest gifna, den mest åtkomliga, följer väl icke, at han bör tyngst beskattas: det är väl visst, at Statens behof efter lättaste beräkning och med minsta omgång, kunna tyllas af Jordägarens förråd; han kan ej gömma sig bakom o-riktiga uppgifter, och alla slags underslef; hvad han äger är ej flyttbart: han sjelf och hans förmögenhet äro med djupa rötter fästade vid Fosterlandet; men icke blott Statens, utan äfven hvarje enskild Medlems väl bör komma i beräkning, och under en nära förening dem emellan, torde, när man förmår utvidga allmänna synkretsen, den enas och den andras välfstånd visa sig vara högst upstegne. Vid beskattning borde väl de grundsatser följäs, at största tyngden lägges på största
styr.

styrkan; at Menniskans naturliga behof förtjena större skonksamhet, än de konstlade; och at, om någon företrädes-rätt til lindring, utan afseende på föregående sats, skulle med skäl kunna äga rum, borde den tilhöra Landets Hufvud-näring, som skall gifva föda och välstånd och försvar åt det hela. Betragtom den lägsta, den talrikaste och gagneligaste Jordbrukare-clas-sens behandling, betragtom den, med ögat derjemte fästadt på ofvananförde grund-satser. Om en näring, til exempel Landt-mannens, är den enda så tungt skattlagd, at han just deraf hindras i sin förkofran; om de allmänna utskyldernes utgörande, så medtager hans styrka, så tvingar honom at upföka bivägar til utkomst, at han svagt eller blott medelmåttigt väl förmår sköta sin jord; och om hans yrke i allmänhet är det enda som känner detta öde, och han sjelf nästan den enda i Staten, som oagtadt alt bemödande ändå är fästad vid en punkt, öfver hvilken han fällan kan skrida til förkofran, under det at andra Näringsidkare genom flit och omsorg kunna utvidga deras rörelse och välmåga, och nästan alltid göra det; manne- ej detta bevisar, at Stats-bördan hvilar, der hon har sit säkraste fäste, men ej der största förmågan at bära, finnes. När man

åter vill underföka huruvida Menniskans naturliga behof äro vanlottade i jämförelse med de konstlade, skall man blott behöfva vända ögat på Jordbrukarens boning, på hans bord, hans fäng och hans klädnad; blott se huru han, under det han räcker rika biträden til Statens bestånd, nödgas inskränka ej allenast den lilla och tarfliga beqvämlighet han skulle önska sig, utan äfven huru omtänksamheten befaller honom, at förknappa sjelfva den föda, som hans kropp, under klimatets hårdhet och det trägna arbetet, o-undgängeligt behöfver; och man jämföre sedan hvad man der sett, med hvad man ser i andra classer! Jag tror ej at det skarpaste öga skall, under Statens mest tryckande behof, märka någon de konstlade behofvens inskränkning, förorsakad antingen af det enskilta förnuftet, den egna mennisko-kärleken, det enskilta begäret til allmän gagnelighet, eller det allmänna förståndet, hvilket sistnämnde borde känna vigten, nödvändigheten och billigheten af, at vältra Stats-bördan, så mycket man kan, från Näringarne och fattigdomen på öfverflödet, fåfängan och den samlade rikedom. Af en förvänd upfostran och en misledd allmän opinion födas origtiga och följagteligen skadeliga begrepp om
fäll-

fällhet och om medlen til betydenhet och anseende: Man tror sig bereda fällheten, när man ända til äckel mångdubblar sin hvila och sit njutande, under misföskännandet af den gagneliga verksamhetens ljufhet; man infer med skarpsinnighet, at den yttre glans, hvarmed man omger sig, och af hvilken man har alt större behof i den mån det inre värdet och den allmänna gagneligheten saknas, är säkraste medlet til betydenhet och anseende. Detta onda är at beklaga, bör genom upfostran och fanna begrepps utbredande, så mycket man kan, utrotas: likväl bör tillika ingen påtvungen gräns kunna sättas för användandet af hvad man äger och förvärfvat. Men när dessa villfarelser förmå sträcka deras inflytande på sjelfva et Rikes beskattning; när den högst drifna läckerheten i lefnadsfätt, när egna och främmande Länders dyrbaraste varor på våra bord, när skimrande equipager, vidsträckta och ända til ytterlighet prydda bonings-rum, när en talrik betjening, när alt hvad man med et lindrigt ord kallar representation, bära en så lätt del af allmänna Stats-bördan at lättjan och vekligheten och fåfängan knappast äro öfvertygade om des verklighet; och när derunder näringsfliten och sjelfva fattigdomen nödgas gifva deras med svett och

och möda förvärfvade skärf åt Samhället ; då torde man kunna och böra anmärka, at Menniskans naturliga behof äro med hårdare hand skattlagde än de konstlade ; äfven som det lär vara lika gifvit, at då en sådan behandling förnämligast träffar et Rikes Hufvud-näring, har förorättandet utvidgat sin krets från den enskildes lefnadspunct, för at omfatta hela Samhället.

Och likväl är denna mannamån ej den enda, hvarmed de, antingen för Rikets bestånd mindre viktige, eller ockfå endast tärande Medborgare-clafferne, blifvit deltagare i Statens allmänna besvär. Hvilka äro de, som draga nytta af våra allmänna vägar? Capitalisten, Köpmannen, Bruksägaren, Handverkaren, jemte Jordbrukaren. Hvilken skall med kostnad och en nästan aldrig afbruten möda underhålla dessa vägar? Endast Jordbrukaren. Hvilka äro de som begagna sig af våra skjutsinrättningar? Alla, utom den ringare Landtmannen. Af hvem underhållas de? Endast af honom *). Hvilken är af lagen förpliktad at fätta Stridsmän i fält, at kläda dem, at fortskaffa deras förnödenheter, när fienden hotar hela Fäderneslandet?

*) Städernes väglagnings- och skjutsnings-besvär, torde, när fråga blir om det hela, ej förtjena at komma i beräkning.

det? Jordbrukaren. Hvad har man då i et land, der Skolor, Gymnasier och Aca-
 demier, med berömvärd omsorg och
 verksamhet, samt förnämligast på Jord-
 brukarens bekostnad, äro inrättade för
 förnufts-odlingens framsteg, för skicklige
 Embetsmäns undervisning och bildande;
 hvad har man i detta land gjort, ej för
 at gifva den lägre Landtmannen vidsträckt
 kunskaper, hvilka med hans släpsta
 yrke ej kunna förenas, men för at
 lära honom hvad han få nödvändigt be-
 höfver, skriva och räkna, för at bilda ho-
 nom til Tänkare i sin näring, til en för-
 nuftig Mennisko-varelse, til kännedom af
 moraliska pligter, til begrep om de enkla-
 ste delarne af Samhälls-läran? Jag tror
 man skall våga svara, (äfvén när den få
 kallade undervisning han får, tages til
 högsta beräkning) *intet*. Och likväl be-
 går man af denna sig sjelf lämnade Med-
 borgare-clafs, til sit yrke den ädlaste, den
 gagneligaste; til sin näring, den mest be-
 tungade; til sin undervisning och sin väl-
 färd den mest vanvårdade, af denna be-
 går man alla enskilda dygder: redlighet,
 måttlighet, tålighet, lydnad, upoffringar,
 oegennyttan, tapperhet; och af hvarje defs
 enskilda afvikande från dessa dygder tror
 sig den af upfostran och vilkor bättre lot-
 tade,

tade, vara berättigad til hårda omdömen, til den afgrunds-värdiga satten, at okunnighet och tvång äro de enda verkande driffjädarne, som kunna leda en Allmoge til samhällsordning och gagnelighet. Äfven när denna class, jag vill ej säga jämliknar, utan äfven och ej fällan, öfverträffar mången annan i husliga dygder, i kärlek för Fäderneslandet, i lydnad för lagarne, i tilgifvenhet för styrelsen; hvad aktning och anseende njuter han ibland sina blott af ytan mera lytande, oftast mindre gagnelige, Medbröder i Staten? En nästan trälagtig ödmjukhet är enda vilkoret för den välvilja, på hvilken Jordbrukaren får göra anspråk; hos Stånds personen blir alltid dörren hans umgänges-krets; bönen hans talesätt; och rättvisan en sak, för hvilken mången tror det vara hans skyldighet at tacka. Til Tidehvarfvets och Svenska Styrelsens ära kan man likväl med fanning anmärka, at vår Allmoges välfärd i sednare tider varit bättre vårdad, än kan hända i någon af de föregående; och detta torde man få glädja sig åt, ej allenast såfom billigt och gagneligt för det närvarande, utan äfven såfom et säkert förebud til det verkliga människovärdets uphöjande öfver det inbillade.

Men

Men vi vilje nu vända oss ifrån Jordbrukaren til sjelfva hans yrke: vi vilje förlöka at fastställa en allmän grundsats, på hvilken et Landtbruks upkomst synes förnämligast hvila, samt redan bemöda oss at lämpa den til vårt Fädernesland.

Et Rikes jord bör af sina Odlare innehafvas, antingen under äganderätt eller säker och långvarig besittningsrätt. Ingen annan vinst kan, i förening med Jordbrukets verkliga förkofran, af det samma hämtas, än den, som med omtänksamhet och tålmod syftar på framtiden; som grundar sig på varagtig afkastning, och följagteligen ökar jordens fortfarande värde. Den landtbruks vinst åter, som fökes blott för dagen, för månaden, för året, kan väl rikta den närvarande Besittaren, men är til sjelfva sin grund et förstöringsmedel för jordbruket, och blir det ännu mera genom lättfinnig utöfning. Den, som verkligen äger sin jord, skall nödvändigt vara ganska korrtsynt, om han ej, efter all sin förmåga, bemödar sig at öka dess fruktbarhet för framtiden, hvaraf hans egen beständiga inkomst och i följe deraf hans hufvud-capital vinna säker tilväxt: han skall således hvarken spara kostnad, möda eller til och med den närvarande vinstens upoffring för at vinna et så viktigt

tigt ändamål. Den som äger säker och långvarig besittningsrätt på en annans jord, har väl ej bägge dessa driffjädrar, (både räntan och hufvud-capitalets ökande) til kostnads och mödas användande på jordens förbättring; men den ena (räntans varagtiga tilväxt) bör för hvarje omtänksam Menniska vara tilräckeligt verkande. Det skulle ju strida emot alt förnuft och all uträkning, om man, genom jordens närvarande misshandling, samt för at utpräfla en snar vinst, beröfvade sig alla fördelar i framtiden; och icke mindre, om man försummade at nedlägga äfven kostnad i en näring, som så säkert och mångfaldigt, fast ej hastigt, återbetalar den. Hvilken skulle frukta, at bestrida utfädes-omkostnaden, när man vet at jordmånen är bördig och at man säkert är ägare af skörden? Så förhåller det sig också med den kostnad man använder på jordbruket. Hos den åter, som på obestämd eller kort tid besitter en annans jord, måste man nödvändigt förutfätta antingen ovanlig patriotisme eller ovanlig galenskap, om man af honom väntar annan omtänksamhet, än den, at under jordbrukets vanmäktiga och vårdslösa drifvande, samt under hemmanets förfall, lifnära sig, eller at våldsam och hastigt utpräfla all
den

den vinst han för ögnablicket kan, utan minsta bekymmer om samma jords framtida afkastning och värde. Och då man tillika besinnar, at hvarje förmögen och klok jordbrukare skall undvika all befattning med annan jord, än den han äger eller på bestämd och längre tid besitter, är det sannolikt, at ägendomar af annan beskaffenhet än denna, merändels skola falla i fattiges och vinglares händer, samt således skötas antingen med vannagt eller efter präjningsprinciper. Det lärer således vara ögonkenligt, at et Rikes hufvud-näring: landtbruket, och i följe däraf et Rikes hela styrka och välstånd beror förnämligast deraf, at dels jord skötes antingen af verkliga ägare eller sådane, som äga säker och långvarig besittningsrätt. Beklagligtvis är en altför dryg del af Sveriges hemmansjord — om jag får nyttja detta uttryck — i främmande händer.

Huruvida våra *boställen* skola längre eller kortare tid få skötas af samma händer, beror af listid och befordringar, och desse kunna af ingen förutses, följagtligen ingen säker beräkning göras, huruvida man sjelf får njuta eller til anhörige kan öfverlämna frugten af den kostnad man, i egenkap af boställsinnehafvare, på

landtbruket nerlägger. Således skulle detta löningsfätt, kan härda, med skäl kunna anses såsom aldeles itridande emot all klok hushålls författning i et Rike, som bör hafva landtbrukets högsta tilväxt til sit förnämsta syftemål. Likväl bör man, som jag tror, härutinnan göra betydande undantag. De boställen, som af Presterskapet innehafvas, äga den fördelen framför andra, at de nästan alla brukas af sjelfva deras innehafvare; at desses Embetsförrättningar aldrig på längre tid aflägsna dem från deras hem och altförväl kunna förenas med vården om landtbruket; at befordringar i detta stånd ej i almänhet kunna följa tätt på hvarandra; at de fleste äro för listiden fästade på samma boningsställen; at deras öfrige inkomster ger dem styrka at drifva åkerbruket; at nådårsinrättningen försäkrar deras barn och anhörige om någon fördel af den på boställsjorden nerlagda kostnaden och mödan. Ockfå synes dessa boställens närvarande beskaffenhet i almänhet bekräfta den verkan man tror sig kunna vänta af de här upräknade omständigheter. Den skulle fäkert visa sig ännu tydligare, tilbåtnad både för Riket och enskilde, om nådåren endast tildelades såsom belöning för gjorda upodlingar och förbättringar på boställs-

jor-

jorden. Med denna låckande utfigt för ögat, med denna förfäkrade trygghet för hustru, barn och anhörige skulle man snart få se Presterskapets boställen förvandlas til gagnande hushållsskolor för almogen, och detta vöre ej minsta nytan, som staten under förenämnde vilkor med skäl kunde fordra af detta stånd. De civile Embetsmännens boställen äro til en del i samma belägenhet; men flyttningarne til och ifrån dem äro naturligtvis tätare, emedan den världslige Embetsmannen har flera utfigter til utkomst och får ej innehafva sysslans förmåner längre än han är tjenstbar: desutom fördra desse slags sysslor vanligtvis tätare och längre bortovareller samt en mera delad upmärksamhet på olika göromål, som fordra vidträktare omtänka och verksamhet. Följden häraf är, at et ganska stort antal af dessas boställen är i hälftenbrukares och arrendatorers händer, hvilka ej böra räkna på långvarig besittningstid och följagtligen icke heller kunna våga köstsamma företag til jordens förbättring. Men framför allt utmärka sig Militairens boställen på denna ofördelagtiga sida. Tätta ombyten af innehafvare; ofta de flestas ungdom och lynne; Krig; militairiska öfningar under den för jordbruket angelägnaste

ste tiden, alt bidrager at öfverlämna denna vigtiga del af Sveriges jord i fådanes händer, som aldrig med skäl böra vänta at för längre tid besitta den. Erfarenheten visar ockfå, huru illa militairens bofställen i allmänhet äro skötte, huru få äro bebodda af deras innehafvare, samt huru litet man af dessa kan vänta nit och förmåga för en så mödosam och dyr handtering, sedan deras egentliga tjenstyrke fått en utvärtes glans, som uptager största delen, så väl af deras upmärksamhet som deras inkomst. Det vore derföre, som jag tror, en af statens vigtigaste angelägenheter, at denna jord flyttades ur ombytliga innehafvares och osäkra arrendatorers, i verkliga ägares händer, hvarvid de förstnämndes välfärd ej behöfde eller borde lida någon inskränkning: den kunde tvärtom, likasom alla andra enskildes, stå i närmaße förenig med statens.

Den betydliga del af Rikets jord, som bär namn af *frdljehemman*, är likaledes et icke ovärdigt ämne för allmänna upmärksamheten. Dess skötsel torde i almänhet ej kunna anses såsom syftande på Rikets väl, och icke heller på den privata ägarens: den enas och den andras behöfde visserligen aldrig vara skilde, om almänna synkret-

kretsen vore något utvidgad, ägde en större omfattning. Hemmansåboernes beständiga omflyttning och et dermed förenadt fäkert utarmningsfätt, fynas på frälsejorden vara utarbetade til verkeliga systemer, låta hela Rikets almänna hushållning känna deras verkningar, och äro ganska fynbart bidragande at nerfätta den mindre förmögna almogens både välstånd och moralitet, det vil läga: at undergräfva en af Rikets starkaste pelare. Jag vil ej tala om mänsklighetens och medborglighetens billigaste fordringar; men jag tror mig böra anmärka sålom ganska förundransvärdt, at man kan vänta sig vinst af sin egen jords vanskötsel, denna säkra följd af åboernes vanmagt, sorglöshet och ofäkra öde. Mången torde anse dessa uttryck såsom altför starka och vågade: vederläggningsrätten står naturligtvis hvar man öpen, och det skulle vara en glädje at i denna sak blifva vederlagd. Man erinre sig endast, at man öfvertygar med skäl, icke med bitterhet. Minst vil jag färmöda, at något visst stånd skulle tro sig vara förolämpadt af nyfsanförde anmärkningar, då alla äro och kunna blifva delägare i frälsejorden, som fäkert ej är bättre vårdad i det enas hand, än i det andras. Jag vet i öfrigt ganska väl

— och hela Sverige borde veta det, för at kunna vända sin agtning och sin erkänsla mot et värdigt föremål — jag vet, at en frälsejordsägare, i en af våra födraför Provincer föregått och öfverträffat alla våra landsmän i den patriotifme, som vil och förstår förena Rikets och frälsebondens väl med sit eget; at denne man, hvars förtjenst, i et annalkande uplyst Tidshvarf, ofelbart får mottaga denna stempel af sann storhet, hvilken väl en dag skall flyttas öfver från det inbillade til det verkliga människovärdet, at denne man, säger jag, förstått at gifva den jord han ärft en mångdubblad frugtbarhet; grundat afkastningen på sina bönders ökade begrep och välstånd, ej på deras okunnighet och vanmagt; gifvit all sin Jord samma omvårdnad, och således icke ansett det vara klokt och patriotiskt at för sjelfva fätesgårdarnes odling utarma och vansköta den ofta vidsträcktare hemmansjorden; ökat hushållens antal på sina ägor, och således icke hyft den vanliga tarhågan för mängden af fattiga barn; med det helas inrättning syftat på en framtida och beständigt växande, ej mindre sina bönders än sin egen förkofran; ansett åboernes långvariga och säkra besittningsrättighet såsom grundvalen för Rikets och enskildes välstånd;

vid

vid inrättningens början och äfven under en dryg del af des förfättning, ej studsat tillbaka från det stora och välgörande ändamålet, fastän dryga och drifliga upoffringar voro oundvikliga; icke aflägsnat lig från sin ärfta jord, för at öfverlämna sina bönders välfärd i främmande och tyranniska händer och låta hufvudstadens nöjen förtära frugten af deras svett och möda; — och det var denne man, som, vid en allmän sammankomst af den ortens invånare, föreslog den ädlaste, den mest välgjörande upoffring åt staten och mänskligheten, näml. at skänka ärftelig besittningsrätt *) åt frälsejordens åboer. Jag vet äfven, at sådane jordägare, til et ej ringa antal, verkligen gifvas, som antingen genom efterföljd eller et det varmaste bifall förtjena i mer eller mindre mån at anses för deltagare i en så oskattbar både förståndets och hjertats förtjenst; likaledes andre, hvilka, utan at afvika ifrån vårt urgamla sätt at förvalta svenska ägendomsjorden, ej spara kostnad och möda för at öka jordens frugtbarhet, och omfatta frälse-åboerne med en aldeles faderlig omvårdnad. Men jag frugtar — och som jag tror, af goda skäl — at dessas antal är olika mindre, än deras, som ännu, utan afseende på deras eg-

E 4

na

*) Se Extra. Posten för 1792 N:o 53.

na fanna fördelar, på deras minst tvåtydiga pligter både emot stat och mänsklighet, noga följa präjnings-systemet; föka den närvarande vinsten; föka den i frälsebondens utarmande, genom så högt drifna och mångfaldiga vilkor af utskylder och arbetsbesvär, at endast den ytterligast nödfälde kan antaga dem; i den förhatliga fjelspanningsrättens omilda utöfning; i den redan utblottade hemmansåboens läkra borrtjagande; i et lika ödes klyftiga beredande för den i stället antagne; i de arbetande händernas borrttryckande från hemmansjorden til fätesgården; och hvilka finna hufvudstadens nöjen mera läckande, än vården af deras underhafvande bönders välfärd och angelägenheter, samt äro af ingen öfverdrilven känslighet besvärade, när de, under den högst drifna vällefna och yppighet, om icke veta, dock borde förmoda, at arbetaren, som skall nära deras öfverflöd, med hustru och barn hung- rar och lider. Statens fanna styrka och enskildes mest billiga anspråk på fällhet — jag har redan sagt det, jag säger det än en gång och jag tror mig aldrig för- ofta kunna uprepa det — bero af detta on- das afhjelpande, af hemmansåboers lång- variga besittningsrätt och deras värdade välfärd. Men hvarest skall hjälpen sökas?

Dan-

Danska lagen bjuder, at ingen jordägare får hafva mera än en gård under egit bruk, samt at en åbo, hvilken fullgör sina en gång fastställda skyldigheter, ej kan upfågas från det hemman han besitter: denne förmån är äfven utsträckt til en af leden frälsebondes hustru, som ärfver besittningsrättigheten efter sin man. At landets hufvud-näring härigenom vinner styrka och tilväxt, at den outhärligaste, gagneligaste och mest behöfvande medborgareklassens välfärd på sådant sätt verkligen blifvit fredad och befördrad; at äfven jordägarens förkofran af denna lag är skyddad emot sjelfva hans egna oförstånd, kan icke bestridas. Huruvida åter en sådan lag skulle kunna anses såsom et verkligt ingrepp i äganderätten, samt til hvad grad den enskilda sjelfrådigheten i allmänhet bör vika och inskränkas för det allmänna bästa; detta synes icke egentligen höra til närvarande ämne. Alt nog, at svenska lagen ännu ej, til svenska frälsebondens förmån, vidrört detta ämne, och at denne sistnämnde behöfver lättning i sin närvarande börda samt för sig och barn en gladare utligt i framtiden. Et medel, kraftigare än alla lagar torde i vårt Land utan omvägar kunna leda til detta vigtiga ändamål.

Om Kronan (som enligt den billigaste rättvisa och lagens bokstafliga föreskrift, ännu i denna dag kan återtaga sin urgamla dispositionsrätt öfver en betydlig del af Rikets jord) styckade sina Kungsgårdar *) och

*) Under namn af *Kungsgårdar* komma egentligen de bebyggde och til vist hemmantal satta Egendomar å Landet, som fordom kallades *Upsala Öde* och til Konungarnas håf hållning samt Afgudaoffrens underhåll anslagne, ännu til både jord och ränta äro Kronan tilhörige, utan at under evärdelig åbo- eller besittningsrättighet til någon enskild man eller någon menighet vara upplätne.

En del af dessa, såsom de Kongl. Luftflotten, stå omedelbarligen under Konungens och den Kongl. Famillens egen höga disposition. En annan och större del disponeras af Kongl. Maj:t genom Kongl. CammarCollegium och Landshöfdingarne til Kronans förmån efter omständigheterna.

I forna tider förvaltades de för Konungarnes egen räkning genom gårdsfogdar, som i gamla lagarne kallas *KonungsBryti å Upsala Öde*, med biträde af trälar, så länge de i Riket voro tillätne, och derefter af legofolk: och synes detta förvaltningslätt varit brukligt ända til Konung CARL XI regeringstid. Då blefvo af dessa gårdar ganska många til boställen för Landshöfdingarne och de högre RegementsOfficerarne indelte, hvarigenom de från Kungsgårdsräkningen försvunnit. De öfrige, som til detta behof ej voro nödige, bortarrenderades, efter föregången ordentlig skattläggning, til private emot den åfatte

och Kungsängar til smärre skattlagde bond-
hem-

räntans betalning och gårdens lagliga bruk och byggnad. Men där någon ej fanns, som uppå sådana vilkor dem emottaga ville, måste man låta sköta dem på det förut vanliga sättet genom fogdar och legofolk, med tilhjälp af dertill anslagne Kronodagsverken af de närmast deromkring, eller inom två mil belägne Krono- och skattehemman. Se *Kongl. CammarCollegii Relat. til K. CARL XII d. 5 Maji 1697*, pag. 77, 78.

Sedan med flögde-inrättningarnes tilväxt och landtmännans producternes derigenom förhöjde priser, jordagods efter hand begynt blifva mera lönande och således äfven mer begärlige, har för nämnde hushållnings-principe med Kungsgårdarne, at nemligen borttarrendera dem, almännast blifvit vidtagen. Men i brist af någon viss och beständig method, hvarefter sådane arrenden skulle inrättas, har med dem altför olika tilgått. Än hafva Kungsgårdarne under perpetuele och ärftlige arrenden blifvit bortgifne. Än har arrende-contractet blifvit stäldt på längre tid af 100 och 50 år, än på kortare. Och hvad Arrende-afgiften angår, är den stundom vorden betingad til en viss summa i et för alt; men merändels har man bestämt den efter räntan, som dock blifvit beräknad, än efter en antagen ständig markegång, än efter den, som hvarje år i orten blifvit uprättad. Under tiden hafva ock arrendatorerne, med minskning i arrendesumman, blifvit förbundne at til fårafvelns och koslagets förbättring underhålla et visst antal spanske eller andre utländske får och holländske tjur

hemman, och tillika funne för godt at til
ny-

rar. At jämväl ofta personlige considerationer haft mycken inflytelse på dessa arrenden, lärer svårligen kunna nekas.

Ändteligen 1766 blefvo de perpetuele arrenden, tillika med alla dem som på längre tid än 15 år slutne blifvit, uphäfne och allmän författning gjord, det Kongsgårdarne der-
efter uppå 15 år, emot en viss städja för hela tiden, som genom offentlig auctiön å Landscontoiren i orterne komme at bestämmas, och den gården påförde räntans årliga betalning efter markegången, til arrende skulle uplåtas, på sätt Cammar-Collegij Bref derom, med hvad mera dervid borde i akttagas, af d. 31 October berörde år, omständeligen innehåller. Och ehuru til bibehållande af den helgd som Kongl. Maj:ts och Riksfens Ständers beslut och afhandlingar åtfölja borde, de perpetuele och längre tids arrenden sedermera åter blefvo bekräftade, såsom Cammar-Collegij Bref den 3 April 1770 det utvisar, förbehölls likväl, det med alle til nytt arrende ledige eller ledigblifvande Kongsgårdar, järnlikt ofvanberörde allmänna författning borde förfaras. Se *Nyströms Beskrifning om Svenska Hemman* p. 65, 66.

At den för dessa arrenden således faststälde tid af 15 år är för kort, så at näppeligen är at förmoda, det någon arrendator, under ovifshet om hans besittning må förlängas, kunde ingå i någre kostsamare upodlingar til Kongsgårdarnes förbättring, det här allaredan Kongl. Kammar-Collegium grundeligen anmärkt i dess år 1776 afgifne underdåniga be-

nybyggare uplåta all odlingsbar jord inom
dets

rättelse til Kongl. Maj:t rörande allmänna hushållningens tillstånd i Riket p. 58. Och laken är så klar, at den bör falla en och hvar i ögonen. Men om icke, utom besittningstidens prolongation til minst 50 eller 100 år, ännu någon fåkrare utväg må kunna utfinnas, hvarigenom Kronan en vida förmonligare inkomst af dessa dets egendomar, som Lust-Slotten oberäknade torde utgöra minst 350 hela mantal; det är et ämne som synesarfva närmare undersökning. Ofelbart torde det vara, at om Kungsgårdarne, där det sig göra låter, blefvo styckade i mindre hemman, och sedan efter förrättade nya skattläggningar til skatte förfälde, Kronan detsmedelst skulle vinna en åtminstone dubbel inkomst af dem, emot hvad de nu af sig kasta: at ej förtiga det folkökningen derigenom märkeligen skulle befrämjas, då tillika värde för de Kronan behållne dagsverken som af arrendatorerne nu vanligen nyttjas eller i penningar upbäras, åter komme at Kronan hemfalla.

Utom dessa Kungsgårdar äger Kronan ännu, Djurgårdarne och Konungens enskilda inhägnade jaktparker undantagne, åtskilliga lägenheter af skogar, utjordar, utbykatter, ängar, krogställen, holmar och fiskerier, med hvilka en bättre och indräktigare hushållning til afvertys kunde vidtagas. Många til upodling nyttige mer och mindre vidsträckte skogsparker, äro under recognitions-vilkor til bruken uplåtne at endast til kolning användas, emot en aldeles obetydlig afgift. Om utjordar och utbykatter, ängar och holmar, som

des mångfaldiga och vidsträckta skogar, utjordar och parker; om den öfrige Kronans skog, som bör noga vårdas och sparas för brukens, städernes och landets behof, fördelades och anlogs til evärdelig ägo åt färskilda nybyggare, hvilka borde hafva kolhandteringen til hufvud näring, och i hvilkas hand skogen, då han vore deras ägendom, säkert bättre vårdades, än i deras, som nu nyttja, men ej äga honom, och hvartil desutom de förre af vissa föreskrifter och förbehåll kunde kraftigt bindas; och om derjämte en del af stats-inkomsterne, i förening med vår indelta armées arbetskyldighet, användes på nya odlingar; skulle der-

ej förut til andre svage hemmans understödjande äro anslagne och för deras bestånd osmittelige, är väl för detta den författning vidtagen, at de, där det ske kan, måge af Landshöfdingarne med åboer förses och til hemman bebyggas. Men om denna gagneliga anstalt alltid blifvit til verkställighet befördad, läter vara en sak, som förtjenar at närmare efterfrågas. Men beträffande fiskerierne torde det vara säkraft, at, där de ej til allmogen, emot en viss årlig ränta äro uplätne och i deras åboende hemmans skatt beräknade, med dem härefter på enahanda sätt som härtils må förhållas, så at de genom auctiön til den mästbjudande på kortare tid af 6, 8, til 10 år måge öfverlämnas.

deraf naturligtvis upkomma en mängd nya hemman. Ej nog at detta vore den ofelbaraste och genaste vägen til folkökningens, financernes, landtbrukets och alla näringars uphjelpande, hvilka fällan hämtat stora fördelar af inveklade systemer och konstlade projecter: en, om möjligt vore, ännu viktigare följd deraf skulle icke gerna kunna uteblifva; nemligen, at den nu förtryckta och lidande delen af vår allmoge snart uphöjdes til frihet och välstånd. I vår tid böra underfätare kunna göra anspråk på faderlig behandling af deras Öfverhet; och som en Far lika litet kan förmodas vilja draga vinst af sina barns betryck och förlägenhet, som af deras laster och dårskaper; så vore det helt naturligt, at allmogen emot billig ränta och utan köpeskillning finge tilträda dessa hemman och lägenheter. Det blefve då en oundvikelig nödvändighet för frälse-hemmanens ägare, at antingen förunna åboerne på dem, lång besittningstid och fördelaktiga vilkor, eller ock, at se desse sistnämnde utströmma til de nya boningsställen, som en välgörande Regering för dem låtit bereda. Det nödvändiga valet emellan ödeshemman och et mildt behandlande, skulle snart medföra en verkan, som vore lika vigtig för

Ri.

Riket i allmänhet, som för frälse-allmogens enskildt; och hvilken torde länge för-gäfvos få väntas af den egna klokhetens mest påtagliga föreskrifter, få länge et främmande nödtvång icke låter känna sig.

Sverige har nog länge, och med en kan hända aldeles för stor framgång, bemödat sig at väcka Europas upmärksamhet, at lyfa i häfderne; det har fökt och vunnit krigsäran; det har omgifvit sig af en yttre glans, som för åskådarens mindre skarpa blick ofta undangömt den inneboende svagheten, det tyft och omärkligt tärande lidandet. Det har fökt sit välstånd ur källor, som ej kunnat gifva det, ej varit naturliga, icke belägna inom deis sköte. Det synes nu börja vända en fäker blick inpå sig sjelft. Den önskan torde, inom vårt fädernesland, snart blifva allmän, at den styrka Sverige visat sig äga til mäktiga grannars bekrigande, til falskt beräknade näringars understödd, til et utvärtes, onödigt och magtlost anseende, til en nästan slöfande frikostighet emot de vackra konsterna, måtte en dag riktas emot våra ödemarker, våra glest bebodda och oftast vanskötta fält. Derifrån böra alla andra näringar, all annan styrka, hämta kraft och lif; och det torde vara ofs tillåtit at hoppas, det patrio-

triotismen på Thronen och patriotismen
i Köjan skola en dag föka denna gemen-
samma väg til ära och fällhet.

Svensk Litteratur.

Någre personer, som önska at bidraga til dets
förkofran hafva kommit öfverens at vanligen bi-
fogga til dessa häften Recensioner af de hos oss ut-
kommande böcker och skrifter. Man skall föka
at följa dem, i den ordning de utkomma och at
lämna ingen obemäld. I brist af nya, skall man
välja bland de äldre, dem som förtjena uppmerk-
samhet. Deras förnämlta affigt dermed är at gif-
va någon större väckelse åt det publika omdömet,
som i detta ämne, synes hos oss mera hvilande,
än hos de flesta samtida folkslag. De föreställa
sig nogsam obehaget af vissa sanningar, som de
skola nödgas at ohöjdt frambara, eller åtminstone
at göra synbara. Men det är först då, när någon
grundelig skrift af dem dömmes orättvist, när nå-
gon sann Talang säras med afundsjukt tadel, när
någon sanning eller skönhet icke njuter sin vörd-
nad och sit loford, när Critiken, med et ord,
någon sin hos dem användes som et vapen at ska-
da, icke som et medel at upplysa, — det är först
då, säger jag, som de böra anses missbruka den.
Til dets vänta de at man gör deras upplåt rätte-
visa.

1:0. *Oförgräpelig Tankar om Barnamord til dess orsaker och anledningar, samt de medel och utvägar som böra användas til dess förekommande, af Joh. Möller. Stockh. Nordström, 1796 8:0. 70 f.*

Författaren anser visserligen med högsta skäl, detta ämne för et ibland de vigtigaste som kunna sysselsätta Religions-Lärarens och Philosophens efterfinnande. Förföket, säger han i företalet, må gerna anses för ofullkomligt; men förtjensten at vara beledsagad af den renaste välmening, må det icke betagas. Jag vill ock förmoda at någon nytta skall deraf kunna hämtas, helst jag icke gerna kan lämna den öfvertygelsen at de här uppgifna medel äro de rätta. Men i fall de verkligen äro det, kan vist icke blott någon, utan den största nytta deraf hämtas, och förföket må aldeles icke anses för ofullkomligt.

Hvad i denna delen kan anses mest bidragande til ändamålet, (säger Författaren p. 14) synes kunna sammanfattas, under dessa hufvudsakliga punkter och omständigheter nemligen: 1:0 At otuktlasten i sin början förekommes och dämpas. 2:0 At medel, tilfällen och anledningar til denna lastens befrämjande och utbrott, hindras och afskaffas. 3:0 At giftermål befordras helst tidiga (at befordra deras tidighet) och så snart omständigheter tillåta. 4:0 At häfänd kvinnas tilstånd, blifver ju förr dess hellre yppadt. 5:0 At lägersmannen upptäckes och anses för lika, om icke mera brottslig än kvinnan, samt bringas til ägtenskap med den lägrade, eller at gifva deremot svarande upprättelse. 6:0 At lägersmål icke straffas annorledes, eller hårdare och strängare än det bör och förtjenar. 7:0 At barnamord

an.

änkes med det straff, som emot detta brott är naturligen och bäst svarande. Författarens bok innehåller en utläggning af dessa sju hufvudpunkter.

Rummet tillåter ej en fullständig pröfning deraf: jag skall inkränka mig til några korrta anmärkningar.

At förekomma oloflig kärlek genom en förbättrad Christendom och strängare uppsigt, var i alla tider den välmenta mannens hopp, beklageligen nästan alltid ouppfyldt. En sann Christendom skulle förekomma alla laster. Men hvad til dess utbredande kan verkas af et nitiskt presteskap genom lärdomar och föreställningar, måtte ej det kan förutfattas vara redan gjordt och göras dagligen? Man måste då kan hända ej räkna derpå, som på et nytt medel. Hvad en strängare uppsigt angår, så torde derom kunna sägas ungefärligen det samma. At förmana dertil alla som den åligger, är tvifvelsutan rätt och eftertänksamt: men at räkna derpå som på et nytt kraftigt medel torde ej vara det. Man bör förmoda at denna uppsigt, af Christliga och förnuftiga föräldrar, husbönder, eller andra vederbörande ej uragtlåtes. Vilst kunna i nöjen, seder och lefnadsfatt bland allmogen, tilfällen til afvikelser förefalla, som kunna och böra undanrödjas: men är ej mentiska naturen sig alltid lika? och skola andra tilfällen ej ökas och finnas? Uppsigten deröfver har sin gräns af möjlighet, lika som af tilbörighet. Sträckt derutöfver ända til fiscalisk och spionerande bevakning, blir den lika svår och oangenäm för dem, af hvilka den skulle utöfvas, som förölämpande för dem, öfver hvilka på sådant sätt vakas: och blir ändå, der lasten verkligen finnes, otillräcklig til sit ändamål. Tidiga giftermål; se der et bättre medel. Den flicka som älskar sällheten af et lyckligt

ligt ägtenskap (och hvem gör det ej*) skall, så snart hon ser dets hopp nära at uppfyllas, icke lätt förföra det. Hvad författaren i detta mål förelår synes väl öfverlagdt, och förtjenar uppmärksamhet.

Oloflig kärlek, *anledningen* til det brott, hvarom här handlas, är likväl icke *orsaken* dertil. Man borde väl åtskilja dessa begge saker, för at vända botemedlet rakt emot det onda. Dets rätta grund är en individuel sinnesbeskaffenhet hos några olyckliga, som derigenom starkare än andra affeteras genom föreställningen af det öde som väntar dem. *Fasan för vanäran, smertan öfver förlörd lycka i ägtenskap*: se der de rätta och fanna orsakerna.

Författaren tyckes hålla före at fattigdom, brist på tilgångar til barnets underhåll, och en deraf följande förtvifvan möjeligen kunna bringa en bekymrad barnaföderska til detta barbariska beslut. Jag tror at de kunna i någon mån bidraga dertil; men aldrig skola de göra nog at ensamt verka det. Man skulle annars se äfven hustrur i samma usla belägenhet föras til samma rysliga brott. Men deraf lærer knapt något exempel finnas; och om det funnes, bevifer det ändå intet mer än blott den enda häudelsen. Frågan är här, om hvad som vanligen åstadkommer samma effect. Tanken, påminnelsen om at äga i barnet et ofrånskiljeligt, eller åtminstone ofördöljeligt vittne om sin vanära; föraktet som dertöre skall lidas, och förlörd hopp om giftermål, se der, jag upprepar det, de rätta och enda orsakerna.

Dessa således en gång kända och gifna: huru skall det onda förekommas?

Det radicala botemedlet dertöre, borttagandet af allt förägt, all vanära för oägta barnaföderskor,

ikor, vore orimeligt at nämna, och det icke blott för dels *omöjlighet* skull. Så länge seder finnas, skall en misfbrukad qvinna alltid anses förnedrad, och mankönets i giftermål alltid föka den första oskulden. Det kan vara rättvist at förbjuda förebräelsen, men et sådant förbud skall aldrig hafva en stor verkan, efter inga förbud verka på tänkesfätten.

Två medel återstå således blott, och dessa aldeles motsatser af hvarandra. Det ena, at *med all omsorg befordra fördöljandet*: det andra at *med all omsorg göra det omöjligt*. Kongl. författningen af d. 17 Oct. 1778 vidtager det förre. Författaren af denna skrift yrkar det sednare. Ingendera synes fullkomligt möjligt; men man måste välja til ändamålet det som minst illa uppfyller det.

Tvenne frågor förekomma vid det medel som Autor förefår. Den första: *kan fördöljandet göras omöjligt?* Den andra: *skola de medel, som der-til användas, icke oftare påskynda och befordra brottet?*

Visselrigeu kan fördöljandet göras omöjligt, så snart någon kunskap erhållits, om kränkt qvinnas tillstånd. Men hvem äger, eller kan möjligt vis äga denna kunskap förr och vissare, än hon sjelf? Och nu: dessa undersökningar som hon har at befara efter författarens project; detta ideliga förande emellan präst och domare; rädslan för den förres bestraffningar, afskyn för den senares medvetande och lagliga åtgärd; dessa kallelser utfärdade til lägersmannen och sammanställda förhör med honom; kortt sagt hela detta solenna kungörande af hennes skam, jag frågar hvar tänkare som känner mennisko-hjertat; hvad skulle man göra mera, om man ville på alt möjligt fått förbittra följderna

af hennes fel? om man ville långsamt njuta något af hennes förvirring? och om man ville fördubbla hos henne den skräck för vanäran, som ty verr utom des öfsta är nog stark driffjäder til det afskyvärda brott, hvars botemedel här sökes? Må författaren icke mistycka dessa uttryck. De böra ej anses som skuggor kastade på hans välmening och rena affigter: jag hyler derom den fulla komligaste öfvertygelse. Men de äro sanningar, som förnuft och menklighet tvinga mig at här framställa til behjertande. Och hvartil skola alla dessa stränga antälter ändteligen tjena, i fall den grymma föreställningen deraf til äfventyrs blott skall lära den olyckliga at genom et tidigare brott omerkeligen förekomma all verkan af et tidigare upptäckande? Hvartil, om de genom fördubblandet af hennes sinnesfruktan, må hända just väcka hos henne den första rysliga tanken på et medel emot vanäran, hvilket hon dem förutan til äfventyrs skulle hafva med tålmod väntat af lyckan och tillfället?

Lindring af publika straff för oloflig kärlek, är ej nog: de böra vara inga. Aldrig var et fel genom sina blotta naturliga följder, hårdare straffadt. Lägersmannens tvång til ägtenskap med den häfdade, har tusende svårigheter, och ingen nytta. Vanäran botas ej genom olyckliga giftermål. Dödsstraffet på barnamörderskor, förbättrar intet och förekommer intet. Det är ej straffets hårdhet, men visshet som gör det. Lagstiftare! vären menklige: åtkilljén brott af arghet och brott af ångest. Och J som uppträden at råda: öfvertänken de råd J gifven dem!

Hvad medel blir då öfrigt emot barnamord? Et enda saunt, alfvarligt, filosofiskt och, säge hvad man vill, *verksam*: *Möjligheten för den*

för-

färförda at undandölja felet. Detta medel förtjenar at, genom fleisfaldigade barnhus- inrättningar och andra goda publika anstalter, göras så fullkomligt som tilgångarne tillåta. Vålsignelse öfver den faderliga Konungens mull, som först i Sverige vidtog detta råd af den visare menskligheten, och som hade mod nog at mera tro sit hjerta och sit förnuft, än deras motsägeller, hvilkas affigter vanligen äro mycket bättre än deras grunder och slutsatser.

E.

2 o. Minne af JOH. ÅKERSTRÖM Kongl. Historie-Målare, Ledamot af Kgl. Målare- och Bildhuggare-Academien. Upläse i samma Kgl. Academie på dess högtidsdag d. 26 Jan. 1796. Stockh. Carlsson, 8:o 18 f.

Författaren af detta Åminnelse-Tal, är, som en liten förutgående anmärkning utvisar, Hr Thure Wennberg. Det innehåller, som et sådant tal rätteligen bör, en kort teckning af Åkerströms lefnad såsom Artist, af hans tilfällen at odla sin talang, hans framsteg och förtjenster; och så mycket man deraf kan dömma, synes författaren sjelf en kännare i dessa ämnen. Stylen äger merendels förtjensten af en vis enfold, som författaren kan hända aldrig borde öfvergifva, och som med en något närmare kännedom af språket, något större aktksamhet i valet af ord, och en vis rigtighet i sammanfättningen, som stundom saknas, skulle kunna få värdet af en slags näst egentlighet, visserligen ej allmen ibland våra författare. Så snart han åter skiljer sig ifrån det mera sinliga uttrycket och den enfaldigare sammanfättningen, antingen för at höja sin ton eller för at hämta sina betraktelser från tankens ofinligare kretsar, förvillar han

sig merendels; orden och uttrycken lyda honom ej; de tyckas likafom löpa i oordning omkring tanken, som undanflipper dem och lämnar dem kvar ensamma. Et merkeligt prof derpå finnes straxt i sjelfva den meningen som börjar talet, och som lyder ord från ord på följande sätt:

Saknaden åtföljande förlusten af det som utgör föremålet för en upprigtig tilgifvenhet, likom närmare bestämmer värdet af hvad man ägt: hvad man förlorar: och grundar denna agtningssvärda erkänsta hvilande i minnet af den verkliga förtjensten.

Skulle man väl tro, at författaren til dessa föllsamma ord, svep verkligen vore densamma, som tecknat med så naif enfald, följande begges tropheer:

Den ena stugan efter den andra i fadrens gård, vittnade snart både om sonens flit, och dess tilgifvenhet för en konst, troligen i skörsta enfald yrkad, men hvilken i detta land serdeles äger det allmänna tycket.

Fadren älskade väl at väggarne sålunda blefvo pryddes: men älskade mer at finna sonens hogflytta (borde hela flyttas) från penslarna til ploggen, och tänkte icke låta den blifva Målare, som han ämnade til Hemmansbrukare.

Det är icke, jag medger det, en stor förtjenst at skriva på detta senare sätt. Det är en liten, men sann: en större åter at icke öfvergifva den skyl, hvori man lyckas, för at förvilla sig i en annan.

Jag nämde en vis origtighet i val af ord och sättet at uttrycka sig. Den förlita lilla anmärkningen som finnes framför sjelfva arbetet lämnar redan inom ganska få rader flera exempel deraf. Se här:

Vid

Vid Åkerströms fränfalle lefde nästan alla de som med honom genom släktskap eller vänskap voro förenade. Om de voro förenade med honom vid hans fränfalle, huru skulle de icke då lefva? Huru kunde någon af dem då vara död?

Lätt har varit at upprätta Minnet öfver en konstnär, hvars förtjenster tildragit honom en agtning, den han gjordt sig värd at hos efterkommande så väl som hos samtida bibehålla. Upprätta har i språket icke den bemerkelse som Autor här gifver deråt. Det betyder antingen at uppresa det fallna, eller at gifva ersättning, eller har det samma mening som fastställa, t. ex. *upprätta et contract, et förslag*, eller brukas det om vissa stiftningar i stället för *inrätta*, eller ändteligen också om förteckningar som göras för minnet, såsom cataloguer, inventarier; register och s. m. Man säger ej heller at någon tildragit sig aktning. *Tildraga* är alltid synonymt med *hända*. Lika så litet kan man säga til någons beröm, utan en förkastelig pleonasm, at han tildragit sig en agtning den han gjordt sig värd at bibehålla. Så länge man förtjenar aktning, förtjenar man också at bibehålla den. Författaren lärer fvara at man kan förlora den aktning man vunnit; och jag medger författaren at ingen ting är, ty verr, lättare. Men när man förfäkrar om en död man et helt tal igenom, at han både som konstnär och menniska, genom *NB. verkliga förtjenster* gjordt sig värd allas aktning, så är det icke lätt at förstå huru han ej skulle hafva gjordt sig värd at bibehålla den.

Til de få anförda exempler, kunde ännu många flera läggas, i fall det behöfdes för en man af omdöme, hvars uppmärksamhet förmodeligen blott behöfver väckas för at utan anvisning själf finna dessa små origtigheter. En enda anmärkning

torde ännu förtjena sit rum. Författaren tyckes älska at mellan de vanligen rätt korrta perioderne, ställa vissa ännu långt korrta re stancer af blott tre eller fyra ord likasom för at dervid bättre fästa uppmärksamheten. Så ofta dessa korrta ställen antingen verkligen utgöra afskilda meningar, som fordra et visst periodiskt uppehåll i läsningen, eller äro af den vigt at uppmärksamheten dertil, behöfver väckas genom deras ensamma framtråde för ögat, äro de visserligen icke blott tillätelige, utan kunna äfven med fördel brukas. De blifva då, (helt i senare fallet) en slags påminnelse för läsaren at merka til innehållet, och at ej utan befinnande öfverhalka det. Så snart åter beskaffenheten deraf icke är denna; så snart de verkligen icke utgöra annat än afklipta stumpar från den förra eller nästföljande perioden, utan alt viktigt innehåll: så snart de således väcka eftersinnet utan at gifva ämnen deråt: då äro de intet annat, än et misbrukadt manér af styl, löjligt genom dessa små triviala meningars åparta tanke-födelse, hvilka genom deras förnämre skiljaktighet ifrån den öfriga sammanfättningen, deras helt ensamma framtråde för ögat, icke tyckes vilja säga läsaren annat än detta: *merk tomheten!*

Den lilla half-raden til ex. — *Åkerström förblef alljemt i Rom* — står rätt väl ensam. Den ger åt Läsaren begrepp om Roms företråde i merkvärdighet för konsttälkaren, framför alla andra ställen, och utgör derigenom ensam en liten afhandling. Det är sant at den i nästa rad tillagda orsaken något förminskar effecten deraf. — Af en helt annan och stridig natur är åter denna följande ensamma stance:

Den första omsländigheten af Åkerströms lefnad är icke bejynnerlig. Det tror jag väl, efter den,

den, så mycket jag vet, lärer vara den samma för alla människor.

För Artiller af sann förtjenst, synes den lilla tillagda förtjensten, at med en viss rigtighet af, språk, styl och tankeföljd kunna uttrycka sina meningar, vara af en verkelig outhärlighet. De befinna sig ofta i ställning at behöfva skrifteligen yttra deras omdömen, och skola dervid utan denna ringa och lättvundna skicklighet, alltid sakna hälften af det bifall, som de genom deras talanger och insigter annars rättvisligen förtjente.

Z

3:o *Afhandling om Slafveriet och Slafhandeln, sederdes rörande Negrerne så väl i Africa som Vestindien, af Thomas Clarkson. Öfversättning från Engelskan. Stockh. Nordström. 8:o 197 f.*

Se här åter et viktigt ämne, väl i allmänhet mindre nära beslägtadt med vårt lands fördelar; men som visserligen ej derföre skall sakna filosofiens och mennisko-vännens varma deltagande. Denna bok är en pris-skrift, belönad af Universitetet i Cambridge för några år tillbaka, och som förtjente at blifva det. Den har all nödvändig styrka af logiska skäl, och en ännu större genom de förskräckande exempel den framställer af Negrernes omenkliga medfart. Den som har mod at se menniskjohjertat skilradt i hela dess möjliga djefvulkhet, eller den som älskar at skakas af rysliga uppträden, läse den blott för dessa orfaker. Den åter som vill glädjas at se det på en gång orättvisaste och oerhördaaste tyranni förkrossadt af förnuftets öfverlägsenhet, skall icke lämna denna skrift utan med segerkänsla. Det är sant at Autor stundom använder skäl, som icke tyckas behöfvas, stundom äfven utlägger dem öfver nödvändigheten.

Man

Man är förundrad at här finna en omständlig underfökning af Grotii mening om slaf-rätten: liksom det genom någon lärd mans mening kunde blifva förklarligt at barbariskt röfva menniskor från den ena verldsdeln för at ännu mera barbariskt behandla dem i den andra. Ännu mera förundrar man sig at här finna en alvarsam underfökning af det påståendet, huru vida Negrerne såsom Chams afföda, och derigenom underkastade förhannelsen, icke böra tros med rättvisa lida det öde som dem öfvergår. Men man bör veta at dessa med flera sådana äro slafhandlarnes verkligen anförda skäl. På så goda grunder bygga de sin moral och sin egendomsrätt. Den som vilje eller kunde på et ställe samla de skäl och bevis, som öfver den mest upplysta delen af verlden gällt eller ännu gälla i de viktigaste ämnen, skulle i fanning framställa en vacker *förnufts-spegel* för mennisko-slägtet. Man skulle deraf finna at de Africanske *slafköparne* icke äro, imellan begge polerne, de slemsta Logici. — Skriflättet af denna bok har all det enfaldiga förnuftets nakenhet och saknar dock ej sin stora värtalighet. Må likväl ingen sluta häraf at man behöfver til denna slags värtalighet ingen ting annat än blott omsorgen at undvika skrifartens yttre skönhet. — Öfversättningen har en sann förtjenst deri, at den behåller på nästan alla ställen hela originalens tydlighet. Men stylen rör sig tungt. Man ser at den icke böjer utan bryter et sträfvare språk efter et fullkomligare. Man ser, — det som alltid är et slags fel, — af mer än titulbladet, at det är en öfversättning.

E.

4. *Tal i anledning af K. GUSTAF IV ADOLPHS antråde til Regeringen, hållet för den vid Kongl. Academien i Upsala Studerande Stockholmska Nationen. Upsala, Edman, 1796 8:o 30 f.*

Tal vid högtidliga tillfällen, betyda fällan hos oss annat än en för hundrade gången omstäld fogning af samma vanliga tankar och samma brukliga glädjephrafer. Detta tal är ändtligen annat. Det har i sig sjelft mycken förtjenst. Det synes få en större, när man vet at det är en ganska ung mans första kända förfök. Det äger redan, och lofvar i ännu högre grad detta ord-stylens behag, som höjer uttrycket och ger, at jag så må tala, musik åt sammansättningen. Derjemte saknar det hvarken redighet af plan, eller ljus i tankar, eller känslans lyftningar. Det har några ställen af lifligt rörande skönhet: ställen der förståndet, känslan, bildningsgäfvan i lika mått sammanträffat. I allmenhet förtjenar det beröm genom sin vändning åt redbara och viktiga föremål. Det är så långt ifrån at vara et rökverk af smickret, at det rättare kunde kallas et litet utbrott af tidehvarvets filosofiska lynne.

Små Critiker behöfvas kanske icke för en Autor, som lofvar stora framsteg, och som således visserligen skall rätt snart sjelf göra sig dem. Jag skall då ej uppehålla mig vid några serskilta uttryck och ställen af detta vackra tal, som kunde lämna anledning til sådana snerre anmärkingar. Til äfventyrs äro de följande icke af aldeles samma beskaffenhet. Man måste likväl anse dem såsom gjorde mera i anledning af detta arbete, än deröfver. Autorn vilar redan så mycken förtjenst, at jag, efter at et ögonblick hafva varit domare öfver hans tal, med nöje begär at han ville til-
ba-

baka vara det öfver mina tankar om talekonsten.

Mig synes som värtaligheten i sit rätta förstånd icke vore annat än *Bildningens och känslornas språk lämnadt åt Förnuftet och lämpadt efter dess ändamål*. Men dessa olika ändamål fordra af Talaren icke alltid blott *storhet och kraft*: de fordra äfven *val och skicklighet*. De förutsätta, om jag ej felar, nästan alltid en skarpsynt sammanhållning af flera saker: ännets, talarens, tillfällets, åhörarnes, ofta äfven självas ställets, beskaffenhet m. f. f.

Vanligen deremot synes man förstå med värtalighet, en likasom til viss utfatt höjd drifven känslospenning, en viss fastställd grad af uttryckets pragt. Derifrån förit, den öfverdrift af styl, som icke är sällsynt at finna i några värtalighets-prof. Jag förstår dermed et vist ordprång, en viss utfökning af prydda talesätt hvarigenom man tror den högre stilen böra skiljas ifrån den vänliga. Denna ordpragt inskränker sig ej alltid blott til et tätare val af metaphoriska och poetiska uttryck; den röjer sig ofta starkt, äfven i stylens öfverbehof, schematiska rörlighet och lyftningar.

Schematologien är affecternes språk; men olika til mängd och kraft behöfvas dessa i et tal, som, ehuru stort och viktigt ämnet också är, dock til sin natur föga kan vara annat än blott en hvilande betraktelse, — och i et tal ämnadt at i stats- krigs- eller rättegångs-värf, frambringa en effect som dröjer eller möttsås, vare sig beslutet til et stort företag, eller förändrade omdömen öfver viktiga ämnen.

Jag medger väl at hvar et ämne af vikt för mensklighet och samhälle, dess natur må nu vara den ena eller andra, tilläteligen uppeldar Talaren at uttrycka sina känslor, och at söka stäm-

ma andras til lika grad. Men det är icke likgiltigt huru affectens språk dervid användes. Så snart de sanningar, de betraktelser Talaren framställer, icke finna hvarken tänkesätten skiljaktige, eller deltagandet ovifst, måste affecten hos honom nödvändigt föka sig annan väg til luft än den i helt motsatt händelse naturligen skulle föras at taga. Den är i sådant fall alltid illa rigtad, när den som en tvingande kraft vändes från blotta ämnet in på personer (närvarande eller frånvarande) och nästan som til en ej nog besinnad pligt uppfordrar dem til föresattler eller tänkesätt, hvilka alltid böra hos dem rättvisligen förutsättas.

Kan Talaren deremot, jemväl midt i en blott betraktelse, uppresa et stort och viktigt föremål, hvarom tänkesätten, viljorne, verkligen åtskilja sig, och för hvilket den enas eller andras deltagande kan förutsättas vara icke nog uppväckt, icke nog lefvande: måste någon, genom en vis känslökraft, likafom skakas til väckelse, likafom släpas til öfvertygelse, då är affecten, sålunda rigtad, på sit rätta ställe hos Talaren, och den starkare schematiska spenningen af hans styl, dervid lika så nödvändig som armsenornes spenning vid en lyftning eller annat starkt bemödande.

Men så löjlig denna senare skulle synas vid et kroppsligt ämne utan tyngd och mottånd, så illa afpassad blir, jag upprepar detta, ockå den förra, så ofta de tänkesätt och rörelser, som skulle genom denna starka kraft åstadkommas, böra anses såsom förut fullkomligen gifne, och, til det högsta, blott i behof af en lindrig väckelse.

Ingen ting är så kallt som en affect brukad som blott rhetorisk prydnad; ingen ting så övertaligt som känslökraften använd utan öfverläggning.

Bruket af affecternes språk är den sanna vältalarens seger, och blotta väl-skrifvarens oundvikliga fall. Icke endast för svårigheten at härma deras ohärmeliga språk, men äfven för den lika svåra konsten at urskilja deras rätta rum och rätta riktning. Mången är full af sann känsla för sitt ämne, hos hvilken den först blir falsk igenom sjelfva utbrottet.

Vi äga af denna stora konst på vårt språk, inga större mästestycken än *Birger Jarls* och *Gyltenhjelmns* äreminnen. Det är der, öfveralt, icke blotta viljan at skriva skönt, som på förfök pröfvar känslans rörelse-krafter: det är det sanna och starkt seende förnuftet, som med vishet valt sina vigtiga synpunkter, och som upkallar affecten, at under sträng lydnad understödja sig. Denna förträfflige Scribent, med hvilken första skrift vältaligheten hos oss föddes fullvuxen, har haft några lyckliga efterföljare, och må hända, ingen rival. Om han får någon, är det tvisvelsutän en ny förtjenst af hans arbeten. Fortfarom.

Det altför högspända begreppet om vältalighet, verkar icke blott *Stylens* öfverdrift, det verkar äfven stundom sjelfva *ändamålets*. Jag förstår med *ändamål*, den hufvud-effect på sinnen, som Talaren förefätter sig at åstadkomma. Statens eller medborgarens öden, der dessa kunna vara i fråga annorlunda än blott betraktelsevis; der de verkligen kunna afgöras genom vältaligheten, så til exempel, som fordom i Grekland, Rom, och ännu i Engelska Parlamentet, eller i Parisiska Tribunalen: se der stora ämnen för konsten, stora ändamål för Talaren. Också har man sett på dessa ställen stora Talare.

Något olika förhåller det sig med våra brukliga *högtids* och *fröjdetal*. Men om Talaren äger

äger skicklighet, kunna de af honom alltid användas at djupare intrycka öfvertygelsen om vissa nyttiga sanningar, eller at uppväcka vissa ädla rörelser. Detta tyckes också blifva hos oss, hans nästan enda möjliga ändamål. Emedlertid synes det som äfven detta ändamål stundom hade sina grader af rimmelighet, efter sanningarnes natur och vikt, sammanhållne med Talarens ålder, hans personliga ställning i samhället, Åhörarnes, ställets, tillfällets beskaffenhet m. m.

Men se der hvad icke alla inse eller vilja fullkomligen medgifva. Någre tyckas hålla för nog, at taleämnet blott är godt och lofligt; at det naturligen födes af tilfellet; och at talaren äger dertil tankens och snille-gåfvans förmåga i behöfligt mått. Jag är icke af samma mening. Jag tror at alla ämnen, fastän lämpeliga för tilfället, fastän af allment deltagande, äfven som alla sätt at utföra dem, fastän i sig sjelfva ej förkasteliga, dock icke passa lika för hvar och en talare, eller lika för alla åhörare.

Jag vet väl at i en publik skrift, hvars föremål blott vore at utreda och afhandla et visst ämne, det icke är på författarens person, utan på hans skäl som man bör göra afseende. Men detta synes mig en helt annan sak. När begreppen behöfva upplysas, då är det lika ifrån hvilken hjerna upplysningen framstrålar. Den som bäst undervisar, bevisar just derigenom at det var han som borde göra det.

Likafå vet jag väl, at et visst framstäldt ämne för värtaligheten, (t. ex. et Akademiskt prisämne) Scribenten kan, hvem han ock må vara, driftigt sätta til det högsta ändamål af sanning och väckelse, och på hvilket sätt som tjenar at träffa starkast och allmännast. Men det är der blott frågan om hög-

sta snilleförmågan, om starkaste verkningen: det är alla länders och alla tiders Genie, icke någon person som der talar.

Annorlunda förhåller det sig, när frågan är at efter eget val, egen drift, göra vissa redan förut allment kände läror mera följda och verkliga hos människor; at förvandla deras flumrande bifall dertil i et uppeldadt nit; at genom talekonstens starkaste eftertryck inskräpa hos medborgaren deras storhet och angelägenhet, och när Talaren til den ändan i person (det vill i förnufts mening alltid säga: *af en gilltig personlig anledning*) framställer sig at göra dem gällande. Är det icke sant, at sådant då tyckes fordra om ej för annat, blott för effecten skull, en viss behörighet af år, erfarenhet och anseende i samhället? Är det icke sant at Talaren tyckes då böra något närmare, än genom blotta begreppet och inbillningsgåfvan, hafva nåkats den större krets af ämnen, inom hvilken han förefätter sig at på detta sätt, alfvarligen verka? Är det icke sant, at om detta i grunden än vore en fördom, är det likväl en fördom, hvilken hvar och en som söker frambringa en effect genom känslan, måste undvika at stöta?

Derföre ej betagit hvilken författare som kan, at fyfva til alla nyttiga ändamål: blott måste, som jag tror, tillfället och sättet väljas olika. Anonymen t. ex. är det allmenna förnufts röst; den har tid, år, erfarenhet, myndighet, tilbörighet, allt efter som den har förnuft och stark väckelsekraft. Den personliga talaren har dem visserligen icke alltid.

Men då alla sådana ändamål, hvartil han enligt sin ställning verkligen kunde alfvarligen fyfva, ofta icke synas honom stora och viktiga nog, för at passa til den storhet af styl och effect han förefätter sig, händer stundom at han för starkare
ut-

utflygt skull, lånar sig et högre som ej naturligen kan vara hans, väl at önska, men tiläventyrs ej ännu at troligen verka.

Det är sant, t. ex. at vissa sanningar af samhällsrätten, sådane som de om Kungars pligter och medborgares fordringar, verkligen äro af den enfald och begriplighet, at hvar och en, ung som gammal, med eller utan vigt i samhället, lätteligen kan hafva eller lära at hafva dem; men om de således kunna anses som gifna nästan hos alla af en viss upplysning; om enda frågan således blir at på det kraftigaste sättet upplifva och inskräpa dem; om dertil icke gör nog at kunna i vacker styl efterläga hvad man sjelf nyss inhämtat; utan et sådant ändamål hos den personliga talaren tilböriligen förutfätter äfven det förtroende, det nödvändiga anseende, som en längre erfarenhet, et djupare begrundande af deras rätta och funderade tillämpning endast kunna gifva: då synes det vara i förnuftets regler, och därför i värtalighetens, at icke utan med förtjenst af dessa egenskaper, eller åtminstone annars, icke utan på et mindre direkt och högst lindrigt sätt, framställa sig at yrka detta Catoniska ändamål.

Det länge vanliga bruket at i högtidliga Tal fullröka Jordens Herrar, med et smicker, öfverdrifvit stundom, ända til vämjelighet, är visserligen förkasteligt: godt deremot, ganska godt, at fatta i stället, redbara sanningar, viktiga betraktelser. Men för at ej smickra osmakligen, för at aldeles ej smickra, för at verkligen vara redbar och nyttig, torde dock ej vara oundvikligt at antaga en sträng och ständigt lärande ton. Det gifves utan tvifvel vissa viktiga sanningar hörande til människoslägtets upplysning och väl, hvilka man starkt måste söka at intrycka. Men för at just ej

skada dessa sanningar, måste man förstå at dertill välja *sätt* och *tilfällen*. Den första nödvändiga omsorgen dervid, är den at ej genom et elakt val deraf, kittla til et smålöje, som så lätt ifrån personen öfverflyttas på sjelfva sanningarne: den andra, at ej genom et ideligt och lexlikt omtanande af samma allmenna fast viktiga sanningar, sluteligen förvandla dem ifrån ställen af hög anda til ställen af utnött kraft, hvarmed man utan all verkan slipar uttröttade öron och bultar på hjertan utan deltagande.

Z.

5:0. *Barnavännen af C. F. WEISE, från tredje Tyska upplagan. Första Bandet. Stockh. Ekmansson. 12:0 187 f.*

Utgifvaren önskar i Dedicationen til Hans Excellence Riks-Canzlern at ämnet genom *sin vikt och sit instytande på människoslägtets sanna lyckalighet*, måtte rättfärdiga den glans boken lånar af *Hans Excellences namn*. Utan at fela i vördnaden mot en hög Embetsman, torde läsaren i det goda förnuftets namn kunna önska tillbaka, at denna och dylika öfverspända smicker-phrafer från förra seclerne, uteslötos från våra tillegningskrifter, som för at sakna dem, för at vara skrifne, på en gång med vördnad och en viss förnuftets värdighet, kan hända icke skulle blifva mindre gillade offer åt män af upphöjd förtjenst eller upphöjd rang. En god bok, nyttig för människoslägtet behöfver ej låna glansen af något namn, och en medelmåttig vinner den ej derigenom. Den förblifver med hvad namn som helst, ändå lika mörk. Man söker denna glans blad från blad i närvarande arbete. Det är en af dessa slags skrifter som det är svårt at just egentligen klandra, och ännu svårare at just egentligen

ligen berömma. Det bästa som der kan hända finnes, är en liten barn-comedie kallad *födelse-dagen*. At skriva väl för barn är visserligen et företag af större svårighet än man i allmenhet föreställer sig; men ingen ting är deremot lättare än at samla band på band af små moraler och berättelser, som för vanligheten skull af deras skrifart och innehåll, kunna af dem utan möda förstås, och äfven med något nöje läsas. Om sådana skrifter icke äro utan et slags förtjenst, kunna de likväl i riktigt förstånd ej få namn af goda arbeten. Et godt arbete för barn, vore en väl öfvertänkt omfattning af de ämnen och läror, hvarom de intil en viss ålder böra undervisas, i viss och stadgad plan utförde efter deras fattningsgåfva, och hvari man efter handen lyfte deras begrepp ifrån lägre och enklare föremål, til ämnen af högre förnuft och en mera öfvertänkt moral. At blanda om hvarandra efter tycke och hugskott betraktelser af den lättaste fattlighet och af vida finare urkillning, torde alltid förtjena at ogillas. Jag vill ej nämna at man borde, så snart man låter barnen tala, likafom i andra dramatiska föreställningar, åtminstone någorlunda bibehålla sannolikheten af deras verkliga tankekraft och fätt at uttrycka sig. Se här et samtal emellan en far och hans son knappast nio år gammal:

FADREN - - *Här kommer således mycket an på i hvad omständigheter en menniska blifvit född. Tror du icke det min son?*

BARNET. *Jo. Såsom t. ex. tiden, när en menniska blir född; landet, luftströket der hon blir född, folket ibland hvilka (folket — hvilka!) hon är född, Religion och uppfostran, mer eller mindre sund kropp, bättre och sämre vilkor, o. s. v. Allt detta måste nödvändigt hafva en betydlig inslytelse på*

på vår lycksalighet. Ty jag har (hade) kunnat blifva född i afågsna sydliga eller nordliga Länder, i tjocka skogar eller ödemarker, af vilda okunniga föräldrar, eller på en tid då okunnighet, mörker, vidskeppelse och otro beherrskade världen, i en Religion som mera håddar än ärar Gud, af elaka oförnuftiga föräldrar, med sjukliga, lytta eller svaga lemmar, eller i yttersta fattigdom, utan hjälp och utan vänner, med elakt hjerta och stormande begär, i en sågt belastad med brott och höljid af vandra. - - - Jag skall ej skrifva mera ur den lilla Magisterns afhandling om människans möjliga födelse-omständigheter. Det redan anförda torde tillräckligt visa at han, grammatiscan undantagen, var för sin ålder temeligen långt kommen. Alt är dock ej af denna beskaffenhet. Detta lilla arbete har åfven många vackra och berömliga ställen. Det förtjenar altid sit rum ibland temeligen goda moraliska tidsfördrif för barn, blott måste man anse det såsom sådant, men vist icke såsom någon i sit slag clasisk bok. -- Öfverfättningen är på några språkfel nära, merendels god; stafningsfättet något åtskiljdt från det vanliga; men som det tyckes, utan vils antagen grundfats. Öfverfättaren stafvar emot vanan kånnde med två *n*; men deremot kunde på det antagna fättet. Han skrifer *föresjatts*, men *Sålskap*; -- *knappt* och *krafter*, med två *f* och två *p*, men deremot *lukt* och *prakt* utan det vanliga *ck*, som efter samma principe tyckes böra bibehållas. Han stafvar efter ljudet *världen*, *själf*, *tjänst*, med *d*, men i andra ord som hafva samma ljud, t. ex. *äfsutan*, *eiler*, *efter*, *insekt* bibehåller han det vanliga *e* som han i de förra bortligger. Bokstafven *Q* afskedas af honom aldeles ur alphabetet. *Qvast*, *qvick*, *qvar* skrivas här *kvist*, *kvick*, *kvar*. Det är svårt at inse orfaken til dessa skiljaktigheter från det allmenna bruket. Det synes som man icke borde tillåta sig afvikeller derifrån utan efter säkra och stadgade grunder, aldraminst i en läsbok för barn, hvilka, i den likväl möjliga händelsen af felaktigt skriffätt, det icke vore väl gjordt af *Barnavånnen* at på sådant fätt misleda. ---

6000086002

Göteborgs universitetsbibliotek

